



به یاد

سخن افیرن

و سخنوار استرگ استاد خلیلی

گردآورنده : ننگیال

به یاد

سخن افروز سخنور و سترگ

استاد خلیلی



گردآورنده: ننگیال

به یاد سخن آفرین و سخنور
مسترک استاد خلیلی
گرد آورنده : ننکیال
ناشر : فرهنگ جهاد
قطع : ۳۰ X ۲۰
تاریخ طبع : سرطان ۱۳۶۶ هـ ش
خطاط : نور الدین هنر یار

P. o Box No. : 1155

G. P. O

پشاور پاکستان

حساب بانکی : حبیب بانک 3014

میوه مندوی برانچ

پشاور پاکستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ط

سريزه

د روان کال د ثور په ۱۴ نېټه د افغانستان د نیمې پېړۍ
ژوندې تاریخ سیاستدار او یو متر فرهنگي او علمي شخصیت
له نړۍ څخه دک زړه سترگې پټې کړې .

استاد خلیلي دخپل ادبي او علمي ژوند په هر پړاو کې د رانه علمي
او ادبي خدمتونه ترسره کړي او د تحقیق او تخلیق په ډگر کې یې
استادانه بنسټونه ایښي او خورا گرانښه او اړخښتناک اثباتي رامنځ
ته کړي دي .

دوی د جهاد په فرهنگي سنگر کېم پرې نریا ټي سترې کالۍ
او پخپلوفن پارو او شهپارو یې د جهاد ادب او فرهنگ بډای
کړيدي .

لکه څنگه چې اسلامي انقلاب زهروښ د ټولنې په د پړاووڅو
او کوښښو کې بنيادي بدلونونه راوستل همدغه وړېي دشعر

او ادب لوری هم وگرځاوه او شړوندي او انقلابي ادب يې
سرامنځ ته کړ.

د استاد فن هم ددغه ادبي انقلاب لارويڼو او خپل فن
يې دولس دردونو، ارمانونو، هيلو او مبارزې روښانه
هنداره وگرځوله - ددوي فن درد شو، اوبښکې شو، ويني شو،
مبارزه شو او مقاومت.

او دغسې يې د خپلو شعرونو او ليکنو له لارې يو ادبي
انقلاب رهبري کړ - دا پخپله د استاد ويناده چې جهاد د دوی
د شعر تک لوری ته انقلابي بدلون وروباښه چې د دوی د ادبي
شړوند پانگه هم د دوی په نظر همدغه جهادي شعرونه او کښې
دی چې وياړ پرې کوي او پرې نازېږي استاد د جهاد له پيله
د قلم په توره له يرغلگر دښمن سره په مقابلې بوخت ؤ او د
شړوند تر وروستۍ سلکې پورې يې دغه سپېڅلی جهاد ته په
مېړانه دوام ورکړ. د استاد جهادي شعرونه پخپله يو انقلاب دی
او د يوه انقلابي ادب د پيلامې او بهيري يوه غوره بېلگه.

د استاد د وفات له امله پر ادبي او عالي محافظو د غم او ماتم
ورېځې خپرې شوی اوس لدغو محافظو څخه د غم د سانډو
سوی انگازې اوږده کېږي او د ماتم ویرنی.

د شاعرانو، ليکوالو، څېړونکو او ادب دوستانو پرې زهرو
و درد بدل او خپل تاثرات او سوی ساندي يې د ليکنو له
لارې له خپلو بريښيدلو زهرونو څخه وايستلی او د خپرونو غېږې

ته يي وسپارلی چې په بېلابېلو خپرونو کې دغه قائلې، مرثيې
او ویرینې خپرې شوې او کهنه ادبي او علمي محفلونو پرې غونډې
جوړې کړې .

احقر العباد دغه ليکنې او شعرونه له بېلابېلو خپرونو -
راټول کړي ، حینې راته درنو ليکوالو او شاعرانو پخپله وسپارل
او د دې لپاره چې د دغه ستر ادبي شخصيت د درناوی ياد
او د پوهانو څېړونکو ادیبانو او شاعرانو د زړه ونو د تل غږ
او د حقيقت او ارادت مراتب خوندي وساتلی شي او د
جهاد د فرهنگي سنگر د یونومانده او ارمابغښتونکو
ارحېبستانکو حياقي علمي او ادبي خدمتونو د لما نځني او درناوی
په لار کې يو وړوکی پل وکړل شي د يوې ځانگړې رسالې
په بڼه خپروم .

که څه هم دا نيمگړی تکل په هېڅ صورت داستاد د
فرهنگي او ادبي خدمتونو حق نشي اداء کولی او داستاد علمي او
ادبي شخصيت او دده تلپاته آثار د يوه تحقيقي مرکز او اکاډمۍ
د مستمر کارغو مېنښته کوی خو څرنگه چې بنده پخپل وس پر دی
ځان مکلف گڼم چې داستاد د سترو ادبي او فرهنگي خدمتونو د
لما نځني او درناوی په اړه خپل وس او توان ونه سپېږم او هغه
چې کولی شم ترسره يې کړم .

د دې له پاره چې داستاد پر ادبي او علمي ژوند د درنو ليکوالو
او شاعرانو د عالمانه ليکنو او شعرونو او لوستونکو ترمنځ واټن

واقع نه شم خپلې خبرې پای ته هر سوم او درانه لوستونکي
د معاصر ادب د سرلاري او درې سيمې د وفات په اړه
د پوهانو ليکوالو او شاعرانو د تاثيراتو د شمی د اوبڼکو او
رڼا نندارې ته رابولم .

د رڼت

ننگيال

۱۳۶۶-۳-۲۷

دورثای آتش نفس سخن پرداز خلیلی «نامدار

از شمار دو چشم یک تن کم
از شمار خرد هزاران بیش

با رحلت استاد سخن، شاعر کم نظیر، نویسنده بزرگ استاد
خلیل الله «خلیلی» جهان ادب سوگوار گردید و دنیای دانش به ماتم
نشست.

این کلمات شکسته بهیچ صورت مرثیه یی در خور این ضایعہ عظیم
نیست، ولی قطراتی از خون دل سوخته یی است که بروی کاغذ چکیده
وارادت شخصی بنده را نسبت به استاد فقیه منعکس نموده است.

چه سنگ است این دل خونین ما، کز غم نمی میرد
زخون آشامی و سفاکی ماتم نمی میرد
پیاپی کاروان دردمی کوبد، در دل را
مگر این خونچکان از حمله پیهم نمی میرد
چه طوفانها که پرپر کرد باغ هستی ما را
ولی این قطره خون، این لاله گون شبم نمی میرد

درین آتش که ما هر لحظه ی سوزیم ، غیر از ما
 که گوید ؟ اگر سوزد بنی آدم ، منی میرد
 ز آه شعله افشانی که از دلهای ما خیزد
 منی سوزد چرا دنیا ، چرا عالم منی میسوزد
 به زخم سینه ما ز هر صد غم را دوا کردند
 شگفتا ، دل میان سینه زین مرهم منی میرد
 یکی ی گفت گلزار ادب هرگز منی خشکد
 بمیرد هر چه ، لیک این گلشن خرم منی میرد
 ولی ای وای درسوگ ادب بنشسته ایم اینک
 دل بشکسته را بار دگر بشکسته ایم اینک
 سخن جان داده چون گردیده استاد سخن خاموش
 ادب مرده که خورشیدش شده در انجمن خاموش
 نخیزد عطر جانپرور دگر از بوستان شعر
 که گشته بلبل خوشخوان این رنگین چمن خاموش
 جهان علم گردید ، آسمان تا آسمان تاریک
 منی گویم که تنها گشته مهتاب وطن خاموش
 نربان ملت آغشته در خون ما ند از گفتار
 فغان سینه سوزامت گلگون کفن خاموش
 چرا دیگر منی نالد هجر یوسف کشور
 مگر یعقوب ما خوابید و شد بیت الحزن خاموش ؟

بجا شد آنکه در دریای آب دیده می غلطید
 چرا شد پیکر درد و غم و رنج و عین خاموش
 بجال مردم آتش بجان خویش می نالید
 چرا آتش بجانها زد، شد آن کام و دهن خاموش
 که گلگون می کند زین پس بخون دیده دفترا؟
 که موزون می نماید رنج روز افزون کشورا؟
 به درد ما دران گشته در خون تر، که می گرید؟
 برای کودکان زار بی مادر که می گرید؟
 چرا استاد معانی سربخاک تیره بنهاد
 به موزون قامتان تن جدا از سر که می گرید؟
 که شعر آسمانی در غزای خاک می سازد؟
 به چاک سینه های مردم کشود که می گرید؟
 قیامت می کند بر پا که از اشعار خونبارش؟
 بیاد جنتی کا بجا بود محشر، که می گرید؟
 به گلگون جامگان سرو قد قهرمان ما
 که جان در راه حق دادند در سنگر، که می گرید؟
 که در بحر غزل از گریه طوفان می کند جاری؟
 ز چشمان قصیده، خرمین اخگر، که می گرید؟
 که شهر شعر را «ماتسرای» خویش می سازد؟
 به سوگ کشتگان کافر احمر، که می گرید؟

که باشد کارش از درد وطن با، اشکها خونها؟
 به قلبش داغ، خرمها، به چشمش اشک جیوه‌ها
 بجوئیم از که دیگر شرح رزم قهرمانان را؟
 بیان صحنه‌های جنگ سنگرهای ایمان را
 کنون کز خامه‌ی استاد شعر ترنمی ریزد
 که رسوای می‌کند نیرنگهای سرخ شیطان را؟
 درینا زان سرانگشتی که تا می‌شد بجنبیدن
 بروی صفحه‌ی می‌آورد صد خورشید تابان را
 چو بگرفتی قلم بهر ثنای لشکر تو حید
 نمودی در رگ الفاظ، جاری آب حیوان را
 باوج آسمان غیرت و مردانگی می‌برد
 ببال شعر حماسی، علمداران قرآن را
 توای فردوسی آتش‌زبان ماکجا رفتی؟
 که بنویسد کنون شهنامه‌ی شیران افغان را؟
 که از هر کوچه‌ی تاریخ با روشن چراغ شعر؟
 برد تا رزمگاه بدر و خیبر شیرمردان را؟
 سخنهای درافشان که گردد ورد سنگوها؟
 نشیند در دل دشمن بسان نوک خنجرها
 فراز کوهساران بخون آغشته، کشور
 به ویران شهرها کز ظلم دشمن گشته خاکستر

کدامین مرغ معنی می کند پرواز ، با تندی
 بجز شاهین اشعار میهن استاد دانشور
 دگر شعر که بوی گشتگان عشق خواهد داد؟
 درخشد از سخنهاى که برق نیزه و خنجر؟
 به شام تیره آوارگان ، از اشک تا بانس
 که دیزد بعد ازین با کاروان شعر خود ، اختر؟
 صبا از ما بگو در خاک میهن آبخاران را
 که سیلاب سرشک خویشتن ریزند خونین تر
 به دریاها بگو سرهای خود بر صخره ها کوبند
 بگیرند از دل پردرد بیش از فرصت دیگر
 به بیستانهای دایم شعله و راز و حشمت دشمن
 گلی باقی اگر باشد ، بگو از غم شود پرپر
 که فرزند سخندان وطن رفت از جهان ما
 از آن سوز ز درد سینه مفراستخوان ما
 بها جز رنج ، دود روزگار آورده ناورده
 دی آرامش قلب فگار آورده ناورده
 درخت زندگانی اندرین ده سال وحشتبار
 بجز مرگ عزیزان برگ و بار آورده ناورده
 دبستان ادب تا گشته مضمونش سرشک و خون
 بغیر از شاعران سوگوار آورده ناورده

زمان ما ازین آتش نفسهای سخن پرداز
یکی همچون خلیلی نامدار آورده ناورده
وطن دارد بسی سنگر نشین شهسوار اما
نظیرش در سخن یک شهسوار آورده ناورده
از آتشنخانه دل از میان شعله های درد
کمی چون وی کلام آیدار آورده ناورده
بیز اعجاز سخن اندر خزان عمر چون استاد
کسی با شعر زری، نوبهار آورده ناورده

بزرگ استاد ماجایت بهشت جاودان بادا !
به محشر رحمت پرورد گارت سایبان بادا !

به مناسبت رحلت استاد (خلیلی)

ای استاد !

در سوگ و رثای تو چه می توان نوشت ؟
مگر این چند سطر شتابزده و شکسته خواهد توانست که از
مقام شامخ ادبی تو ، تجلیل نماید ؟
مگر مرثیه ها و تعزیه های شاعران و نویسندگان ، می
توانند حق بزرگ ترا که بر تاریخ شعر و ادبیات معاصر
دري داري ، ادا نمایند ؟

آیا خامه های لریزان ما ، توان آنرا دارد که نقش عظیم تراز
غنا و باروري هرچه بیشتر شعر و ادب و تاریخ ، به تصویر بکشد ؟
ای زنده نگهدار میراث افتخارات کهن !

ای استاد !

دنیای نو و کهن گذری از هم فاصله زیادی دارد و تو :
این دو دنیا را بهم پیوند دادی ...

ای آخرین قافله سالار کاروان شعر و ادب دری درگذرگاه
تاریخ ...!

ای «امیرالشعرا» زمان ما!

که بهترین و پربارترین دوران حیات تو، پایان عمرت بود که
هنر شعری با استادی تمام در خدمت جهاد قرار دادی و به توانندی
نیروی هنری بازوی فرهنگی انقلاب افزودی ...
ای شاعر پابرهنگان تهیدست!

ای «ستایشگر هفتاد و خزان اشک و خون که به آخرین برهنه پایان
تهیدست آزادخواه پرداختی و سخن را از ایوان به میدان کشیدی»!
ای استاد!

رفتن تو برای ما یک ضایعه است، ضایعهٔ بس بزرگ ...
تو در رثای «یار سفر کردهٔ ما»، استاد ذبیح الله شهید
آن «قایم برجسته» گفته بودی که «سر اگر خفت، سنگرو
صد سردیگر باقیست ...»
درست است ...

ما در میا دین جهاد مسلحانه، قهرمانان زیادی داریم ...
جای یکی را دیگری می گیرد ...
ولی استاد!

در سنگر شعر و ادبیات جهادی جای ترا چه کسی خواهد گرفت
و حقایق پوشیدهٔ تاریخ معاصر که به ما خواهد گفت ؟ ...
جای تو خالیست.

و بی گمان برای سالیان دراز خالی می ماند ...
استاد !

آیا گفتنی هایت راهمه گفتی ؟

ای « دایرة المعارف » ...

ای تاریخ ...

کاش بپاری بجالت میداد تا از تاریخ نیم قرن اخیر کشور، بیشتر
پرده برداری زیرا ؛

« تاریخ، سرگذشت ها را در غبار اغراض پنهان کرده

است »

ای استاد !

جنازه تو با تشریفات رسمی تشییع نگردید و رجال عسکری و ملکی،
جنرالان چند ستاره ! و آنانیکه به تعبیر تو « از گردن شان دم -
آویخته اند » شرکت نداشتند ولی افتخار بر تو :

که در دشوارترین لحظات تاریخ این ملت ، در کنار مهاجران
دردمند بودی و جنازه تو بر دوش مجاهدان و مهاجران حمل گردید
و در جوار « کشتگان بی گناه سرزمین خود » و در دیار آوارگی به
خاک سپرده شدی ...

وای خاک !

تو استاد « ما را عزیز دار کاین نور چشم ماست که در بر

گرفته ای . »

داستان خليلي په مړينه

په خوار لسم دمي په اسلام آباد کې وفات او پنځلسم دمي
درحمان بابا په هديره کې دفن کړي شو.

د فارسي شعرو ادب په گلستان کې
واويلا ده د بلبلو په جهان کې
د سلگو او اسويلو په پس منظر کې
يو محشر دی محسوسې په فغان کې
نوحه گر په اهتمام د غم کې وايي
داسې کله پيدا کېږي هزاران کې
د سوونو کاله پس هم په مشکله
رازيکېږي د فطرت په دبستان کې
لکه خاشکي د نيسان، د صدف نس کې
سلامت شو د تاريخ بحر الامان کې

دخپل کار او خپل کردار له برکته
 فردوسی و د لیکوالو په کاروان کې
 انتقال د شروندانو د داسې خلقو
 ارزښتناکه وي د ژبو په تاوان کې
 شمع پرېوتې ، ډېرې شوه ، په تخت شوه
 په ماته دخپلې په شمعدان کې
 د فارسي لیلی گرهېوان پاره پاره که
 په خبر دخپل مجنون په بیا بان کې
 د قلم د قبیلې مرد میدان و
 د قلم ناموس یې وساته میدان کې
 د قلم په اجتهاد کې لار شهید شو
 چې بخږي د باگرام په کورستان کې
 د خلیل او خلیلې له ښه نښته
 اوښکې وینې تر یومه په دامان کې



خلیلی به پهلوی "رحمان" نشسته

برای چه این جمع انسان نشسته
به سوگ کی افغان در افغان نشسته
شهنشاه ملک سخن را چه آمد
که از آستانه به ایوان نشسته
گهی تکیه برده بر اوزنگ قدرت
گهی رفته در کنج زندان نشسته
گهی با خرابا تیاف خراب
گهی آمده بزم رندان نشسته
بگوشم نمیآید آن بانگ نای
خموش از چه روی عرفان نشسته
که تابری پیراهن آید ز دور
به بیت الحزن پیرکنعان نشسته

درینجا به همسایه آتش فگندند
 درین خانه ناخوانده مهمان نشسته
 درینجا لب کودک شیرخوار
 به پستان مای که پیکان نشسته
 نشکست عندلیبان فرخار منقار
 زشور آشاران پنهان نشسته
 تواز سنگر شعر موضع گرفتی
 مجاهد به کوه و بیابان نشسته
 دو همزم با هم بپا خاسته
 به عهد استوار و به پیمان نشسته
 دو عاشق بیک خانه دلباخته
 «دو همدرس در یک دبستان نشسته»
 تو نوری تو ناری تو عشقی تو جنگی
 تو گه گاه با این با آن نشسته
 من اینجا درین شهر با جمع یاران
 به یاد تو «جمع» و «پیشانی» نشسته
 «بنی آدم اعضای یکدیگر اند»
 پشاور عزا دار پروان نشسته
 مرانوحه ای بخت بالا گرفته
 مرا طفل اشکم به دلمان نشسته

سرود تو سر خط آزادگان
من اینجا به شعرت گروگان نشسته
حیات خوش و حشرو نشر نکوی
خلیلی به پهلوی «رحمان» نشسته



داستاد خيلى په مرگ

بيا د «نيلاډ» خوله کې شوه ناره وچه
که د پروان گلونو رنگ بایلی؟
که، خدای دې نکړي، کوم تاوده مورچل کې
وطن ساتونکو زمره جوړ بایلی؟

د گل غونډۍ لمنې ترې بڼکاري
په ارغوانو باندې اور ولگېد
چې د مجنون جنازه وو تله؟
که د وطن په حسن ثور ولگېد؟

(۱) نیلاډ په کوhestان کې یو څپان رود دی چې استاد په خپلو شعرونو کې ډېر یاد کړی دی.

(۲) گل غونډۍ په پروان کې یو ښکلی ځای دی، دارغوانو د گل مېله ورباندې لگېده.

چې بيا «بخدي» ته كوم «كهڙم» راغلى
 بيا «لهراسپه» په را لوبېدو ښكاري
 په «نوبهار» كې د مغان له اوښكو
 د اورلېج په سرېدو ښكاري

چاوې: استاد له ژونده واپاره مخ
 مخ يې په خاورو په غربت كې پټ كړ
 څه بد آواز وو چې تر غوږه يې شو
 دا سړى زړه يې په حسرت كې پټ كړ

چاوې: د دى زړه كې نوا پاته شوه
 زړه وايي خدايزو نيستان وسوځېد
 څنگه به واشي په زړه غوټه غوټى
 چې د ادب باغ و بوستان وسوځېد

(۱) بخدي د بلخ تاريخي نوم ؤ .

(۲) كهڙم يو افسانوي يرغلگر چې په بلخ حمله كوي او د
 نوبهار د اورتن او وژني .

(۳) لهراسپه د بلخ سپين بزيړى باچا وو چې تور ووستى سلگى
 يې د وطن دفاع وكړه .

دا حقيقت دی له «جای» راوړوسته
وو په «دری» کې يکه تاز خلیلی
چې د افغان په نامه د پرنازېدو
و د افغان مایه د مناز خلیلی

د خپل نیلاب له غورځنگونو لږې
که څه خوب وړې دی ستونځ خلیلی
چې پي یوه لحظه افغان هېرنکړ
افغان به هېرنکړي افغان خلیلی

د «سنای» او «مولانا» نایبه!
وه حماسې روح د «خوشحال» درسره
تا چې ادب ته نوی پښکې ورکړې
نوی نظر وود «اقبال» درسره

د «شیر سرخ» بابا ملنگه څه شوي؟
د «احمد شاه» بگري بیا وړې غواړي
د کوهدامن «فرخی» چېرته لاري؟
د «لوی محمود» په کوربه څوک وژاري؟



(۱) د شیر سرخ زیارت په کندهار کې دی. د احمد شاه بابا تاجپوشی ته اشاره ده.

د «آزادی مجسمه» به څنگه
 بیا خپل پیام «جیمی کارتر» ته لېږي؟
 دیو مومن او دردېدلی اولس
 پېغور به څوک کوره «انرهر» ته لېږي؟

ماتم سرا! ماتم سرا لارې
 چاته دې خپل ماتم سټرا پرېښود؟
 سربله چاسره وهې په تیښ و
 نیلاب دې څرنگه تنها پرېښود؟

استاده کرم نه وې چې تلې په شنه زړه
 له پسرلي چې خوا پټا لارې!
 دېوطنوبه پسرلي لاشه وې
 چې په پسرلي کې له دنیا لارې!

(۱) د آزادی د مجسمې له خولې استاد، جیمی کارتر ته د —
 افغانستان د اولس دردېدلی حال په دېره شاعرانه طریقه بیان
 کړی دی.

(۲) ماتم سرا د استاد د شعرونو یوه مجموعه ده.

درپای تربت آوارگان

یاد استاد گرامی مرا به تربت آوارگان کشانید، چهل روزی گذشت که استاد بزرگوار از مهاجران آواره فاصله گرفته بود، چیزی در کف نبود نثار تربتش کنم، آنجا در دیار خاموشان کسی نبود همه جا را سکوت در دست داشت، بیای مزارش نشستم، چهره استاد در خاطر من زنده شد، همان چهره که وقتی بدیدنش میرفتم، با چشمان اشک آلودش مرا می دید، گویا ماتم و مصیبت وطن را در چهره من میدید، بیاد وطن اشک میریخت، از خواجه لایخوار و مجذوبان حکایت ها داشت از سنائی و البیرونی یاد می کرد و از فروزه کوه و کشک مسعود قصه ها میگفت، مسجد عروس الفلک بزرگان او بود، من بار دیگر این قصه ها را از زبان حال تربت اوی شنیدم، گوی استاد خلیل الله خلیلی رحمه الله می گوید :

مردیم و جان نموده بیاد وطن هنوز
خیزد ز خاک تربت من پرزدن هنوز

اند ز لحد بیاد وطن گریه می کنم
 یاد وطن همان بود و سوختن هنوز
 درد وطن شکسته چرخجربیده ام
 خونی جهل ز چاک دل و پیرهن هنوز
 گفتم هزار و بار فدای تو جان من
 یادم نمی رود به خدا این سخن هنوز
 روشن نشدن خاک وطن دیده دلم
 دارم امید سرمه ز خاک وطن هنوز
 «یاران کجا است؟ کشور زیبای من دریغ»
 کجا بود خرابه و درد و مهن هنوز
 آید صدای گریه طفلان بگوش من
 از گلبهار و غزنه و بلخ کهن هنوز
 در خون نشسته پیر و جوانان میهنم
 خونی جهل ز حلقه دار و رسن هنوز
 «دریای بیکران خونست موج زن»
 سیلاب خون گرفته چو دشت و دژ هنوز
 اوای مرگ و ناله ببل شنیده ام
 آتش بود بدامن سروسمن هنوز
 «از هر ستاره برق غضب می جهل بیرون»
 صبح قیامت است در آن انجمن هنوز

قاصد بیار نامه اهل وطن مرا
 چشمم بود بسوی وطن از کفن هنوز
 خوابم نمی برد به سرکوهی دیگران
 مهر وطن سرشته سراپای من هنوز
 خاک مرا به غزنه صاحب دلان برید
 کاید صدای ناله فی زان چمن هنوز
 نگرفته ام بجز وطن نام دیگری
 مستم مگر زیاده حب الوطن هنوز
 شرم آیدم به مجلسی پاکان درین دیار
 نشنیده ام ز وحدت یاران سخن هنوز

یاران بی وفا بمن بینوا چه کرد ؟
 خون می چکد ز خامه و تقریر من هنوز

پشاور- تربت آوارگان



به دلها جا داری گز پریش دیدگان رفتی

خلیلی داغ ها بر سینه آخر از جهان رفتی
درینا ! با دل پر خون و چشم خرفشان رفتی
چو دیدی میهن در آتش و آغشته با خورشید
سپند آسا ازین مجمر تو باش و فغان رفتی
نماند طاقت بودن درین ما تیرا دیگر
شبانگاه بیخبر از قوم خویش و دوستان رفتی
بیاد میهن نریا کشیدی ناله ها پرسوز
دل پر حسرت از دوری آن رشک جنان رفتی
مسافر گشتی و دور از وطن در گوشه افتادی
و زان جا سری فردوس و بهشت جاودانی
تو بردی عرض حال ما بدر بار خداوندی
به فریاد تظلم پیش شاه مرسلا ن رفتی

ز غلستان کوهستان و تا کستان کوهلمن
 مثال بلبل خوشخوان تو در فصل خزان رفتی
 تو اندر علم و جسم خود فرو بودی ز هر شاعر
 چرا از صحنه های امتحان ای پهلوان رفتی
 نظامی بود و خاقانی دگر سلمان ساوجی
 تو بودی کز بلاد ما به او شان همنان رفتی
 نو چون خوشحال بودی مرد ششیر قلم هر دو
 گهی با بزمیان بوی گهی با بزمیان رفتی
 امام اهل ذوق و پیشوا بودی ادیبان را
 چرا بگذاشتی جای وز جمع پیروان رفتی
 تو بودی نهضت علم و ادب را کار و اسالار
 درین صحرای نو میدی چرا زین کاروان رفتی

بود یادت به لوح خاطر اهل ادب محفوظ
 به دلها جای داری گز پیش دیدگان رفتی



د مرحوم استاد خلیلي په یاد

د هنر په جهانونو کې غوغا ده
د ادب په آسمانونو کې ژغرا ده
د دانا په جدايي نارې سوري دي
د آسمان لمنې بیا له غمه سوري دي
د مشرق کرېوان په اوسنکو باندې کلوندي
د دانش په خزانه شوی شېخون دی
د فطرت په حدیقو کې غلبه ده
د حسرت په منظرو کې زلزله ده
د شاهین د الوتو وزیرې پرې شوې
د تلوېسې پرې د شکر خاورې ایرې شوې
د کلونو سترگې ډکې دي له غمه
د بېلو اواز ناست دی له دې همه

ننگه تونه له چمنه په ژړا حې
 عندليب له کلشنونو پر غوغا حې
 دکابل بڼه ده مراوې نکار نشته
 گل و مل ساز و سرود او خار نشته
 چې خبرې يې اسمان سره کولې
 جزیرې د محبت يې کچ کولې
 د ادب له بزبه هغه دانشور لار
 د هنر له سترگو هغه ديدور لار
 د پر عالم يې په فراق خون جگر دی
 د (مجنون) د خونړي نه خدای خبری
 (کوهدامان) به چاته فرش کاندې ليه خپل
 چې جانان پوې قدم کېږي جانانه خپل
 (گل بهار) به بيا د چا لارې ساتينه
 (گل غونډۍ) به د چا پلونه بڼه کلوينه
 گل دستې به څوک د زړو پيوښو رنگ کړي
 بلبلان به څوک سرشار په آهنگ کړي
 (حسین کوټ) به چاته ووايي حالونه
 په زړه وسترگو د مينې سلامونه
 د (کوهدستان) د زړو تسلي به په چاوشي
 چې ته نه يې دا تکل به په چاوشي

زمزمه د چار بیتی به شي خاموشه
 د پروان د زړه نغمه به شي بي هوشه
 حماسه د افغانانو د شمشیر بیا
 څوک به وکړي داستانونه د دې شېر بیا
 د نسیم سره به وکړي څوک خبرې
 ستا په شاني د رافشانه لب شکړې
 د ادب لیلی به بیا کاندې سنکار څوک
 ور په غاړه به د کلور کاندې هار څوک
 عکاسي به څوک کوی د کایناتو
 د معصومو خو به وروځا طراتو
 ناخبره چې خبر کړي همه واره
 د کاروان جرس به چاته شي په غاړه
 بجا هدوت به څوک لسان الغیب شي
 د هجرت د قافلې د کلونړیې شي
 موبن به هېڅکله هېر نکړو تاله یاده
 د وطن د شیرینۍ د زړه فرهاده
 زار شم ستا د جد و جهد له فرهنگه
 ای په عشق د آزادۍ سوی پتنکه
 د (الفت) او ښکې چې نوې و چې شوې
 د (خادم) کوکې چې نوې غلې شوې

خبر نه وم چې له زه وړو او سويلي ځي
د ادب د آسمان ستوري (خليلي) ځي

تا به دوږه فکر کړي واي هجرانه
مسافري چاينولي له گرېوا نه
چا مه جوړه بلبلان دي ځورولي
کوم کوږه خپل مېلمانه دي ژړولي

په نيم کړي داد به څه ووايم تاته
د زخمي زړه به ژړا وکړمه چا ته
ته خبرې چې په مونږه څه تېرېږي
د اجل د بهاني نه څه جوړېږي

د انښمند دې رانه واخست په انګوريم
د ماشوم په شافې گډه په شرو شوريم
د (خليل) په تلو دوستان دې کره ملاله
نمرودان يې شو په مرک باندې خوڅاله

نه (بېرک) مري نه (نجيب) مري نه (مري) مري
(جبيي) مري (خليلي) مري پردېسي مري
د قضا حکم ته هېڅ ويلی نشم
بې دده له رضا هېڅ کولی نشم

کله مونږه او د غم د پاسه غم څوک
ددې دروند پټی د لاله دم په دم څوک

(۱) بېرک (کارمل)، (۲) نجيب، (۳) پوهاند عبدالحی حبيبي، (۴) استاذ خليل الله خليلي

ننواقي مي قبوله كره فلكه
نودي وساق دغم له مردمكه

سل دي ومري يودي نمري دامتلي دي
مرايه پاتي يويجروج^(۱) د زير تسلي دي



(۱) سيد شمس الدين مجروح .

درسوگ امیر سخنوران شادروان استاد

خلیل الله، خلیلی

شب چهاردهم ثور برابر با هفتم رمضان المبارک، امیر سخنوران، شاعر و سیاستمدار نامور میهن، استاد خلیل الله «خلیلی» در دیار هجرت به دار باقی شتافت و ملت را درسوگ نشاند (انا لله وانا الیه راجعون).

استاد «خلیلی» شاعر محبوب و درد آشنای که سرودها و نشیده های آبدارش در خدمت آئین برتر اسلام و میهن دوست داشتی و افتخارات تاریخی مان بود، با آغاز انقلاب اسلامی افغانستان، مجاهدین مسلمان را در بنرد برحقشان در برابر استعمار و کفر جهانی با شمشیر زبان یاری کرد، و قلم سحر آفرینش را در خدمت انقلاب اسلامی گمارید.

استاد مرحوم خودش این واپسین ایام را، مبارکترین

روزهای عمر پر برکش می خواند و متواضعانه می فرمود :
انقلاب اسلامی روش شعر مرا تغییر داد.

اشعار استاد بر علاوه اینکه « فریاد نفرین بر آدم کشان
جهان و گریه بر مرگ داد و داوری » است پیام پینه دستان مجاهد
شهیدان گلگون قبا ، آوارگان هدفمند ، سلاح بردوشان مؤمن ،
زندانیان تسلیم نه پسند و خلاصه پیام ملت عزیز و ذلت شناس
مان نیز است ، که استاد در نشیده هایش این مسائل را بار بار
یاد آوری کرده ، حتی خود را قاصد و نربان این اقشار محروم —
میدانست ، طو دیکه میگفت :

من حامل فریاد شهیدان وفایم
من قاصد درد و الم و رنج و غنایم
من ناله زنجیر اسیران جفا میم
آواره و گمگشته ندانم بکجا میم
ای ابر کرم بر سر آواره دمی بار

روانشاد استاد خلیل الله « خلیلی » از وقتی که چشم بدینا کشود ، جز
وحشت و ظلم و ظلمت چیز دیگری ندید ، و تا زمانی که چشم از جهان
فرو بست ، سلسله این وحشت ها ادامه داشت طو دیکه خود میگفت :

انیم آه و یارم درد و شامم اشک و صبحم خون
بغوان زندگی تعظیم میهمان این چنین باید

استاد مرحوم با دیدن این اوضاع ، برپشته بعد از کودتای مزدوران مهر سکوت بر لب نزد ، انجمن مهاجران دردمند را از یاد نبرد ، محیط هجرت و آوارگی و قرب هم میهنانش را با همه مشکلات آن ترک نگفت چون « دیگران » حقایق را بنپوشاند و بنپوساند ، و تا وقتی که فرصت یاری اش کرد ، از حقایق پرده های اغراض را بدور افکند و دردشوارترین دوران عمر (دوران بعد از هفتاد سالگی) رسالتش را فراموش نفرمود .

اگر چه استاد مرحوم ، سخنور شهیر ، استاد « خلیلی » زمانی و ظایف مهم دولتی را به عهده داشت - آنهم به اساس درایت و کفایتش - و مدتی منشی صدارت ، و وزیر و سفیر هم بود ، ولی او هیچگاه از این وظایف به افتخار یاد نمی کرد ، او بیشتر دوست داشت ، از دیوانیکه بصفت سرباز تحت فرماندهی « داملا عرب » برضد متجاوزین روسی میزمید و یا به صفت آموزگار ابنای وطن را تعلیم میداد حرف بزند ،

روانشاد استاد « خلیلی » ترجمان راستین آمال و آلام ملت - ستم آشنا ، و چهره پرداز چیره دست همه ضجه ها و فریادهای مهاجران محروم و دردمند ، احیاگر فرهنگ و ادبیات و بالاخره صورتگر شهکاری های قد برافراختگان مجاهد ما بود ، از همینرو ملت وفا شعار ما اینک در سوگش اشک میریزند و خون می گیرند ، و رحلت این نادره سده ها و نسلها را که خداوند « جلت عظمت » به ملت مسلمان افغانستان ارزانی داشته بود ، -

ضایعه جبران ناپذیر سنگر فرهنگ و سیاست میدانند .
 مجله « میثاق خون » که آئینه تمام نای ارمونها و آمال ملت
 مجاهد و همدمند مان است ، از خدمات ارزنده ای که استاد
 مرحوم در ساحه ادبیات و فرهنگ اسلامی و معرفی جهاد برحق مان
 انجام داده است ، قدر دانی نموده و از کریم کار ساز ، روانش را
 شاد و مرقدش را پر نور می خواهد و به باز ماندگانش - که همه -
 مجاهدین و مهاجرین افغانستان و دوستانان فرهنگ اسلامی
 در سراسر گیتی اند - صبر جمیل و اجر جزیل مسألت میدارد .

« ای سفر کرده خدایت مؤنس و همراه باد
 همدم شبهای تارت رحمت الله باد »

ف - فاضل



داستاد خلیلی په یاد

پرېوتو یو ستوری د ادب د آسمان پرېوتو
گل د لاله زار د فردوسي د بوستان پرېوتو
نه به وي سرها بیا د ادب په محفلونو کې
خراغ د انجمن د گل غونډی او پروان پرېوتو
گل و ټوکېدلی د کابل د غرو لمنو کې
خدایه دغه گل می څه په د نبت بیابان پرېوتو
نن یې هرکلی ته د باگرام توتیا ن وتلی دی
لال د بدخشان مې چې تر څنګ د رحمان پرېوتو
تندرو، توپان و د روسيې وحشي لښکرو ته
غرو د پولادو د قلم د میدان پرېوتو
اورېي اورولو د د نمن په کور سکرو ته و
ننګ چې و، غیرت چې و نن هغه انسان پرېوتو

وينه کي يي مينه دوطن په غورځنگونو وه
 نن د حق د لارې يوغازی سخندان پر پوتو
 مينه دا قبال او د خوشال ورباندې ښکلی شوه
 ورځونه يو څاڅکی قيمتي د افغان پر پوتو
 او ښکې د مجروح او د غمخوږ به ولي نه څاڅی
 څنگ کې يي ملگری نر سپاهي دکاروان پر پوتو
 هسې خونړۍ په خونه غم دی او ویرونه دی
 غم د خلیلی ورباندې یو بل ارمان پر پوتو

نن لدې نړۍ نه چې استاد جامې بدلي کړې
 پرمخې له لاسه د غروال قلمدان پر پوتو

عبدالکریم تناهروی

اشکی به یاد استاد خلیلی

خون گری ایدل چوابرنبهاران خون گری
در بهاران چون برفت آن مظهر روشنگری
رازدان عشق، پیر معرفت، استاد فضل
منبع فیض و کمال واسوه دانشوری
اوستاد ما خلیل الله، خلیلی بزرگ
آنکه بودی تکیه گاهش هفت اورنگ دری
رحلتش تنها نه مارا کرد زار و سوگوار
سوگوارش گشت دنیای ادب سرتاسری
ماتمی اینگونه جانکاه و غمی زینسان گران
عمرها شد یاد نارد گنبد نیلو فری
تا نهان شد گنج گوهرزای عرفان زیر خاک
خاک را باید لقب دادن از این پسر گوهری

نیست دنیای ادب را، این چنین سوگی بیاد
 چشم تا پوشید جای از ادبگاه هری
 سرور دانشوران تا کرد گیتی را وداع
 ملک دانش را دگر نه سربود نه سروری
 قرن‌ها باید که مانند خلیلی شاعری
 صیت شعرش بگذرد از مهر و ماه و مشتری
 در عرب طفل دبستانش جریر و بوفراس
 در عجم شاگرد دیوانش ظهیر و انوری
 کرد گرا بداع، ابداعش بود شهکار ژرف
 دارد از تقلید، تقلیدش بود نوآوری
 گرسرود از هر سخن پرداز زیبا تر سرود
 ورنوشت از هر قلم زن برد گوی برتری
 گر منوچهری به عهدش زنده بودی می نگفت
 "اوستاد اوستادان زمانه عنصری"
 تا وطن شد در میان آتش و خون غوطه‌ور
 تا وطن خواهان شدند آشفته حال و هردری
 بی خدا تا خویشان را کد خدای خلق گفت
 تا بدست شوم اهریمن فتاد انگشتی
 تا سپاه نابکاران کرد قصد خاک‌ها
 روس بنمود آشکارا چون خیانت گستری

خامه استاد آنگه طرح نو بنیاد کرد
بیشتر از پیش الحق داد، داد شاعری
ره به سنگر برد شعرش در صف دریادلان
تا فزاید جرأت و نیرو به مرد سنگری
کلك فیاخش چنان در کرد بذل انقلاب
کاین جهان در بار گردید از ثریا تا شری
من کجا و وصف آن بحر معانی از کجا
قطره بالین کوچکی دریا به آن پهناوری



د ارواښاد استاد خليلي په ياد

سبز کال بيا هم شول راغی اوله خان سره يې په پخوانيو
غمونو سر پرته يونوی غمهم درلود، هو! د شور په خورلسمه نېټه
د افغانستان يوه لوی فرهنگي شخصيت له نړۍ څخه سترگې پټې
کړې او د فرهنگي سنگريولوی مجاهد او سرلاري د ابدیت لاره
ونیوله.

استاد خليل الله خليلی د افغانستان د علم او ادب په ډگر کې
يوه پېژندل شوې څېره ده، ده د تحقيق په ميدان کې دېر درانه
او ښه کارونه کړي او پاڅه او درانه آثار يې رامنځ ته کړي
دی او د دري ادب له هغو سرلارو او مخکښانو څخه و چې په حلت
سره يې حای تش پاتې شو او بيا دېرې زمانې په کار دي چې داسې
«نابغه» روزگار او داسې «استاد سخن» وزين وي.

استاد خليلی په ۱۹۰۷ ع (۱۳۲۵ هـ ق) کال د ناز او نعمت په

غېږکې سترگې وغړولې او دوخت په يوه مقتدره او واکمنه کورنۍ کې دنيا ته راغی، دده پلار ميرزا محمد حسين خان دامير عبدالرحمن خان اوبيا دامير حبيب الله خان په وخت کې دېر مقتدر نائب سالار اوبيا مستوفی الممالک ؤ چې په وروستيو وختونو کې د هېواد دولتي قدرت خلورم کس او تر امير حبيب الله خان، سردار نصر الله خان او سردار عنايت الله خان راوړوسته يې مقام درلود. داستاد خليلي کورنۍ په خټه ساپي وو.

نرمانه که لوړې لري خوړې هم لري، که خوږې لري ترخې هم لري، که سې لري کږې هم لري؛ د زمانې دالوبه له استاد خليلي سره هم وشوه دی يوولس کلنۍ ته رسېدلی ؤ چې د امير حبيب الله خان په وژل کېدلو سره په افغانستان کې د استقلال جهاد پيل شو، دامان الله خان د پاچاهۍ په لومړيو کلونو کې د استاد خليلي پلار مستوفی الممالک هم ووژل شو، ماشوم خليل الله خان چې په اووه کلنۍ کې يې مور له لاسه ورکړې وه په يوولس کلنۍ کې يې پلار هم له لاسه ورکړ او خپله ټوله شتمني او د ناز او نعمت شړوند هم، دې په دې واړه سن کې له غمونو او کړاوونو سره مخامخ شو او د دولت تر فشارونو لاندې راغی، خليل الله خان همت له لاسه ور نه کړله ټولو کړاوونو او تکليفونو سره يې زده کړې او تعليم ته دوام ورکړ او دوخت د پوهانو او عالمانو لمن يې ونيوله. له ټولو کړاوونو او فشارونو سره دده د استعداد نه مخکې ووهلې،

په مهارت اولياقت د ژوند میدان ته وردننه شو، په همدغه -
 ماشومتوب کې يې خوږه او دردناکه شاعري پيل کړه او د علم
 له زده کړې سره يې د دفتر او ديوان لمنه هم ونيوله، دی
 لومړی د ميرچېه کوټ په يوه ښوونځي کې ښوونکی شو، بيا يې
 په اماني دوره کې د ماليې وزارت په محاسبه کې کار کاوه، د -
 حبيب الله کلکانی په دوره کې د مزار شريف نائب الحکومه او مستوفي
 وټاکل شو، د محمد هاشم خان د صدارت په وخت کې د تحريراتو
 د لومړي ټحانگي مدير او د شاه محمود خان د صدارت

په وخت کې د کابل پوهنتون مرستيال و چې بيا د همدغه په
 کابينه کې سکرتر جنرال و، بيا د مطبوعاتو د مستقل رياست
 رئيس او ورپسې د دربار په وزارت کې د وزير په رتبه مطبوعاتي
 مشاور و، وروسته په اولسي جرگه کې د خپلو خلکو له خوا وکيل
 وټاکل شو چې همدغو وخت يې د ملي جبهې په نامه يوگوند
 جوړ کړ، تردې وروسته په جده کې سفير او بيا په عراق کې
 مقيم او ورسره په سوريه، بحرين، کويت، اردن، قطر او بونطبي
 کې غير مقيم سفير وټاکل شو چې د غوايه د خونړۍ کودتا د
 کېدلو تر وخته يې دې سفارتونو ته دوام ورکړ.

استاد په خپل له ماجرانه ډک ژوند کې له يوې خوا د هرې
 لماغځې وليدې او د خدمت ملي او نړيوال ښانونه او ستاينليکونه
 يې تر لاسه کړل خوله بلې خوا يې په همدې دوران کې دوه ځل
 د زندان سختې او دردناکې شپې او ورځې وليدې او په هېواد کې

د ننه د تبعید اوله هېواد نه د باندې یې د مهاجرت ستونځې وزغلي.
 دې لورو اوځورو که له یوې خوا د استاد خلیلي ژوند
 سرگردانه اوله لاند کړې و خوله بلې خوا یې د ده هنر او فن
 ته ښکلا ورکړه، دده درد یې ملي او جامع کړ او دده شعر
 یې دده داوړس د ژوند ودر و نو ترجمان وگرځاوه او دی یې
 قدم په قدم دخپل ملت د غمونوله بهیر سره مل کړ، استاد لکه
 څنگه چې د ناز او نعمت په غېږ کې زیږېدلی و همداسې یې د زیار
 او زحمت په اغزنه ځولې کې شړوند تېر کړ او د ژوند د پېرې سرې تودې
 یې ولیدلې، دی په دې دوران کې نه یوازې تاریخدان او تاریخ بیان
 شول بلکه په خپله تاریخ ساز او د تاریخ محور شو استاد په خپله لکه
 شمع و سټوڅوڅوڅو خپل ځین په رڼا یې ټولنه روښانه کړه او د
 تاریخو دور کولو هڅه یې وکړه، که استاد د ناز او نعمت له غېږې
 نه نه وای لوبېدلی موند به دخلیلي په نوم شاعر درلود خو لکه د سردار
 عزیز قتل غوندې به یې شعریو انرې د مجلسونو د تودولو له پاره و نه
 د زړونو د تودولو او احساساتو د پارولو له پاره. خودده کړاو من ژوند
 زموږ په معاصر ادب کې یوه نوې اضافه وکړه او زموږ معاصر
 دري ادب یې د فردوسی او مسعود سعد سلمان له روح، سوز او
 درده ډک ادب ته ورساوه او دده فنیارې یې زموږ د معاصر دري
 ادب ته پیاوړې او نماینده نمونې وگرځولې.

د ظاهر شاه په وروستیو کلونو کې یوه پرمختللی «جنید شریف»
 د لبنان په امریکایي پوهنتون کې تحصیل کاوه، هلته افغانی عیالینو

محصلينو اتحاد يې جوړې کړې وې چې د پرچمي څانگې مشري يې د
 دې ځوان په غاړه وه او په خپل مسووليت يې د «محصل» په نامه
 يوه مجله خپروله چې کمونستي تحليلونه يې درلودل او دروسي يې
 په لاره روانه وه، دا ځوان چې د پښتو او دري د پربڼه شاعر
 ؤ، داستاد خليلي په نوم يې يوه دري قصيده ليکلې وه چې له مانه
 يې متن هېردي خو مطلب يې دا ؤ او استاد ته يې په خطاب کې
 ويلي وو:

«استاد! ته د دري لوی شاعر يې!

دري ادب په تا وياړ کوي!

او په تاناز پېري!

ته لوړ بلاغت او فصاحت لرې!

خو افسوس چې ستا شعر د دربار په خدمت کې دی

کاش! ستا شعر د مبارزې د سنگرونو له پاره وي

او د مبارزينو احساسات يې پارولي...!»

دا ځوان په داود خانې کې د داود د کونډ «ملی غورځنگ» غړی

او پياوړی مبلغ شو، د داود خانې په واکو کې يې د امریکا چانس

واخيست او د خلق او پرچم په وخت کې بېرته افغانستان ته

ستون نه شو خو له جهاد او مجاهدينو نه هم لرې پاتې دی

او پټه خوله يې بهتري کښلې ده، دې ځوان هغه لاره وومله

خو په مقابل کې استاد خليلي د خلقيانو د ناروا واک له ټينگېدو

سره سم په سپينه بزيړه ناز او نعمت ته لټه وکړه، نو د سنگرونو

ته راغي اود پاکستان سختې گرمۍ يې وکالې، د سنگرونوله پاره، د مبارزې او جهاد له پاره اود افغانستان د ملت د حقې مبارزې له پاره يې نه فنا کېدونکې ترانې وغږولې، اوښکې او وينې يې له سترگو تويې کړې او په دې لاره کې يې په زړه ګونو بيتونه وويل، د سنگر شاعر شو، د جهاد شاعر شو او د مبارزې شاعر شو او تلپاتې شعرونه به يې تل د مبارزې او مبارزينو او د سنگرونو او موږو چلونو شعارونه وي او زموږ د جهاد ځلانده او طلايي فرهنگي يادگارونه. په دې ډول د «جنيد» غندنه بېرته جنيد ته ورکړي او کومې لارې چې يې مخ پورته توکړې بېرته د هغه پر مخ وړلو پري.

هو! استاد دخپل مسلمان او قهرمان ملت تر څنګ ودرېد، په سپينه بڼه او نړۍ وجود يې دخپل اولس حماسې دفن غږ يې ته وسپارلې او جاوېداني يې کړې اوله دې سره يې خپل ځان هم جاوېداني کړ؛

باسغن اين نرشد اړوي حیات
خوښتن را جاوېداني ميکنم

استاد دخلقيانو د خونړۍ کړود تاله کېدو سره سم د جهاد او مهاجرت لاره ونيوله، په فرهنگي سنگر کې يې بشپړ جرأت ودرېد او په لود او رسا غږ يې دخپل مظلوم خو مېړني اولس غږ د نړيوالو غونډو ته ورساوه.

وحشي خلقيانو چې دخپل ناروا قدرت په مقابل کې هېڅ

ډول مخالفت نشونځملى، په كابل كې يې داستاډ كورداره
 واچوله او د دې هنرمند او فنان د كورښكلى ادبي او هنري
 نفايس يې لوټ كړل او دده كور يې ضبط . يوه هغه
 مامور چې داستاډ كور ته د وظيفې له مخې د خلتيانو له هيات
 سره تللى و نه ما يوه دوست ته كيسه كړې وه چې « داستاډ په
 كور كې د پېرښكلى، نفيلين او د شاعرانه ذوق په اساس راغونه
 شوي تزئيني او هنري شيان موجود وو چې د خلتيانو د لوبتار
 هيات د وېر يو سپوږغوندې پرې وړخوړ شو چا به ښكلى سات
 خپل بكس ته اچاوه، چا به ښكلى تابلو غلا كوله او چا به بل
 څه خوښول، زه ولاړوم د دې وحشت ننداره يې كوله ،
 يوه خلقي راته ويل چې تېرولې څه نه اخلي ؟ ما وويل : زه څه
 نه اخلم ، موږ راغلى يو چې مالونه سچل كړو او مربوط مقام
 ته يې وسپارو ، ده په فاتحانه انداز كې وځنډل او وويل
 ويل : د وطن فروشانو ؟ د كورونو مالونه زموږن مسلم حق
 دى . دې مامور زياته كړې وه چې په دې توگه داستاډ كورښه
 او ښكلى مالونه لوټ شول او هغه څه چې د دې وحشى خلتيانو
 له لوټ نه پاتې شول سچل او د مربوطې ادارې له خوا ضبط
 شول . »

استاد دخپل خواږه وطن د لوبتار په مقابل كې دخپل شخصي
 كور او شتو پروا ونه كړه او د جهاد په صف كې يې په خپل
 ټول توان ځاى ونيو او د خلتيانو، كومستانو او روسانو د

وحشت لورته یب دخپل پاخه شعر او فن په وسیله د
 نړیوالو پیام راوگرځاوه او د قلم او وینا له لارې یې دخپرونو
 او کتایونو او برادریو گانو په وسیله دکمونیزم وحشی څېره
 برېښه کړه او د ثروند تر وروستی سلگۍ پورې یې مېرمنې
 اونه سترې کېدونکې مبارزه وکړه.
 ده دخپل وطن په وړاندې تعهد درلود او داسې رازونیا یې
 ودرسه کاله:

داند خدا که بعد خدا یی پرستمت
 هان ای وطن میړس که چرای پرستمت
 ذرات هستیم ز تو بگرفته است جان
 چون برتری ز جان همه جای پرستمت
 در نیمه شب که باز کند آسمان درش
 با صد هزار دست دعا یی پرستمت
 چون پر شکسته مرغ که از آشیان جدا^{ست}
 اینک ز آشیانه جدا یی پرستمت
 پیری نمود قائم از بار درد خیم
 زاری کنان بقدر دوتا می پرستمت
 از شوق کوچه ها گل آلود تنگ تو
 در شهر شاخزن بسا می پرستمت
 از یاد رود های کف آلود نغمه زن
 دیوانه ام بشور و صدای پرستمت

از یاد آن فضای فروزان نبرد بار
 در زیر این گرفته فضای پرستمت
 از یاد مرغهای فلکناز در هوا
 با مرغ آرزو در هوا پرستمت
 از یاد آن چنار کهن سال سبز پوش
 در پیش برگ برگ جدای پرستمت
 چون بوی گل باید توام می برد باغ
 بالرزش نسیم صبا می پرستمت
 هر جا که مطرب کند از شوق نغمه
 در پرده - پرده ساز و نوا می پرستمت
 بعد مکان اشو نکند در دیار عشق
 ای دور از نظر بکجا می پرستمت
 با آنهمه مصیبت و زندان که دیده ام
 با گونه گونه جور و جفا می پرستمت
 ثروت مدار شهر سزاوار ذکر نیست
 از بهر آن یتیم گدا می پرستمت
 ارباب جاه در خور تعظیم نیستند
 از یاد قوم برهنه پای می پرستمت
 از یاد کشتگان بخون غرق گشته ات
 در خون و اشک کرده شنای پرستمت

از یاد آنکه برب شمشیر آبدار
 صد بوسه داده روز و غمی پرستمت
 از یاد سنگری که سرافراز مردمان
 با خون خویش کرده بنای پرستمت
 در تنگنای زندگی و خوابگاه قبر
 در عالم فنا و بقای پرستمت
 هم با صبر و خامد و هم بازبان دل
 هم آشکار، هم به خفای پرستمت

همداسی یوی شرور و اوربستین مینی داستاد خلیلی د
 جهاد او مهاجرت دنیا هم غمگینه کړې او هم رنگینه کړې وه، ده
 د خپل وطن په باب فکر کاوه او د خپل وطن په یاد کې یې خپل
 خاطرات سرنگینول او خپل زړه یادونه یې تازه کول، ده ته د وطن
 هر څه ښکلي وو، هم یادونه او هم هغه یادونه چې د وطن له خوا
 پرې لگېدل او هم کله ناکله هغه سوغاتونه چې د وطن یاران یې
 ورته رالېږل، رځی له یوې غمې کلدانې سره چې داستاد یوه
 دوست ورته رالېږلې ده راز و نیاز واور و او ده غمگینې او په
 عین حال کې رنگینې دنیا ته سر ورننه کړو؛

از کجا آمده بی ای گلدان
 که مرا عاشق و شیدا کردی

از کجا خاک ترا بیخته اند
 که چو سرمه بنظر جا کردی
 آبت از چشمهٔ جانست مگر
 که زهر قطره ام ؛ حیا کردی
 چه فسوفست که بی برگ گلی
 خاندام پر گل بویا کردی
 بسته انگشت که ؟ این نقش ظریف
 که گره از دل من واکردی
 دست اندیشهٔ من بگرفتی
 راه پیا بکجا ها کردی
 بر دینم باز به گلزار وطن
 چشم از شک چو دریا کردی
 کابل غرقه بخون را دیدم
 این چه حشر است که برپا کردی
 با ترا ستالف زیبا رفتم
 اندر آنجا که تو مأوا کردی
 نه تو گلستان که تو چون جان منی
 تحفهٔ کشور و میران منی

استاد له تولو مایوسیو، بی و سیو، درد و نو او غمونوسره
 بیا هم مطمئن دی، دانه دی او دخیل هپواد په مېر نونا زکوی او

دودی دغیرت او توری په رڼا کې د آنرادی او خپلواکۍ دروښانه
لمړ خلاویني اود خپلواک افغانستان سبا :

وطندار دلیرمن بنام چشم مستت را
وطن در انتظار بازوی کشورگشای تست

بغاک افغن! بخون ترکن! ببادشده، درآتش
ازین بدتر چه یی باشد که دشمن در سرای تست
نگاه آرزومند وطن سوی تویی بیند
که روز امتحان خنجر جنگ آزمای تست

ز فریاد تفنگت جز صدای حق نمی آید
ز «خیر» تا «مدینه» گروشها وقف صدا تست
چه زیبا تر ازین نقشی که بیند دیدت تاریخ
که تو خنجر بکف دشمن قتاده زیر پای تست

خدا جویی، وطن خواهی، سرافرازی و آزادی
بخون شیر مردان نقش بر روی لوی تست

* * *

وطندار برهنه پای مظلوم دلیرمن
ترا ما در به شیر گرم غیرت بار پرورده

خروشان رودها کرده ترا مواج و غوغاگر
ترا همچون عقاب مست خود که سار پرورده

تران قله های برف پوش آسمان آسا
 بجای بستر مخمل بسنگ و خار پرورده
 ترا تا بنده اخترها بشبهای هراس انگیز
 پی پیکار دشمن دیده بیدار پرورده
 ترا ما در به گهواره نهاده تیغ در پهلوی
 ز عهد کودکی شمشیر جوهر دار پرورده
 ترا در راه ایمان و فدا کاری و آزا دی
 دبستان بزرگ سید احرار پرورده

* * *

و طنادر دلیر من خدا بادا نگهدارت
 طلسم نخوت مزدور استعمار را بشکن
 زن زندان ناله زنجیری آید بگوش امشب
 بیک شبح خون مردانه در ویولون را بشکن
 تو چون یک مشت آهن شوس پس یا قویا زو
 دماغ دشمن مغرور مردم خوار را بشکن
 هزاره کیست، پشتو کیست، تاجیک کیست و کجاست
 اساس فرقه بازیهای استعمار را بشکن
 تو چون فرزندان اسلامی شعارت نیست بخرتو حید
 ز حراب محمد پرچم کفار را بشکن
 سر آزادگان ملت تو حید شد بر دار
 بیک الله اکبر چوبه های دار را بشکن

مونڙ غچي وويل چي استاد ترپاڻه جهادوڪر، هو! ده دمرگ
 ترورچي پوري قلم له لاسه کڻيڻود، په نظم اونثري ډېر آشار
 وليکل اود جهاد په ارتباط ږي لافاني شعرونه او کتابونه رامنځ
 ته کړل، ده د ۱۳۶۶ کال دشوگنځو نري کودتا اود نوي کال په
 ارتباط هم يوشکلي ترجيع بند وليکه چي دلته ږي سره لولو،

بما جزاشک، ابرو بهار آورده نا ورده
 بجز داغ جگر چيزي ببار آورده نا ورده
 بغير موکب آوارگان را بين که روي بار
 بغير از مادران داغدار آورده نا ورده
 در آن صحراي سوزان بهر آن خيمه نشينان کس
 بغير از بيب آتش زانشار آورده نا ورده
 شگوفه لاله گون گشته بين اي باغبان امسال
 نهال درد مندان گل ببار آورده نا ورده
 بنام آشتي بنگر که آن خو غول و جنگ آور
 نشان ز آدميت روي کار آورده نا ورده
 پيام صلح را با قتل و تخريب بشر، جز دوس
 کسي در قرنهائي بي شمار آورده نا ورده
 به طفلان مهاجر هديه نفوذ غير از خون
 هوا پيماي دشمن زان ديار آورده نا ورده

شمیی از سرِ خاک شهیدان باد آزادی
 به ما آوارگان از کوهسار آورده ناورده
 به گلگون جامه گان بی گناه کشور پاکان
 ز افغان جز درودی شمار آورده ناورده
 مبلوک باد سال نو علمداران سنگر را
 سرافرازان امت را مسلمانان کشور را
 سرافراز است آن قومی که در راه خدا جان داد
 متاع نرندگی را خورنهای عشق و ایمان داد
 تھی دست برهنه پای سنگر گیر نام آور
 که با مردی ستوی جرأت گیتی ستانان داد
 بخونش زد رقم در صفحه تاریخ جاویدان
 که آزادی متاعی نیست که آنرا از کف آسان داد
 حلالش باد شیر مادر آن کس را که تا زنده است
 شمال غیر زلف مادرش را تاب نتوان داد
 وطن ناموس علیا مادر هر فرد افغان است
 چه بی ناموس افغانی که از کف خاک افغان داد
 خوشا فرخنده کشتیبان که در شب های رستاخیز
 میان موجها با اهل کشتی تن به طوفان داد
 شنیدم من که شمشیر خدا خالدم مردن
 روان خویش را با ناله و افسوس و فغان داد

یکی گفتش چه می نالی، بگفته چیست زین بدتر
 که بر بستر دهم جانی که می باید به میدان داد
 به میدان رفتن و مردانه رفتن تا ییّد حق مردن
 بود درمی که ما را مکتب آزاد مردان داد
 مبارک باد سال نو علمداران سنگر را
 مسرافرازان امت را مسلمانان کشور را
 بهار اشک و خون ما بخون آغشتگان تبریک
 به آن گلگون قبا یان شهید قهرمان تبریک
 به مادرها که از داغ جوانان جامه شب بگویند
 به دخترها که به صد آرزو دادند جا تبریک
 به آن طفلی که غلطیده بخون در پیش چشم وی
 یگانه مادرش آن غمگسار مهربان تبریک
 به آن پیری که خاکش را به دست دشمنان دیده
 خود اینجا آمده در زیر بال دوستان تبریک
 به آن آنزاد مردانی که سالاری و سرداری
 مسلم گشته آنها را به روز امتحان تبریک
 به آن آواره که آنجا گشته دشمن نوجوانانش
 درین جامرده اطفالش به بیبهای نهان تبریک
 به آنانیکه جز خاک و وطن جایی نمی یابند
 برای زندگی در زیر سقف آسمان تبریک

به سربازيکه انگشتش تلگشته دور از ماشه
 سرود فتح بودش روز و شب ورد زبان تبریک
 مبارک باد سال نو علمداران سنگر را
 سرافرازان امت را مسلمانان کشور را

استاد خلیلی له خپل دې مبارکبادي شعر سره په خپله وروستی
 خپره شوی مرکه کې درنو هېواد والوته د بشپړ بری او آزادی
 د سرودونو وعده ورکړې او ویلي یې دي :
 « بقیه سخنان ما انشاء الله در پرتو افتاب درخشان اسلام در زیر
 لوی آندړدی در آستان عظمت و بزرگی و اوج افتخار ملت قهرمان افغانستا،
 در فردا نیکه خود ملت سرتو خود را تعیین میکند در فردا نیکه ملت بتو خود را میثا
 سخنان خود را در آنجا بار دگر با سرود فتح و پیروزی تکرار
 خواهیم کرد منتظر آن روز میباشیم السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته »
 په دې توگه استاد سپین بزی شری و کز و شوی و، خورېدلی او
 دردېدلی و، خوما یوس شوی نه و او پخه عقیده او باور یې
 درلود چې د هر ژر به دده هېواد آزادېږي او دې به بیا د پتو
 او اوښکو د شعرونو پر خای د فتحی او بری ترانې وائی، ده
 دا ارمان له حان سره گورته یووړ خو تینک او پوځ یقین او باور
 دی چې دا افغانستان په آزادی مین ملت به د هر ژر خپل بشپړ
 بری ته رسېږي او دا افغانستان په لرغونی او د آزادی تر
 بیرغ لاندې او مسیدلي هېواد باندې به د خپلواکۍ حلانده لمر

را خېژي او داستاد د فتحې او بری د ترانو غږولو ناکامه آرزو
به دده شاگردان او دده هېواد وال شاعران تر سره کوي .
افشاء الله تعالى .

* * *

دلته يوځل بېرته تر شاگړو داستاد خليلي گټور او
ارحُبت من علمي او ادبي شړوند ته يو نظر اچوو او دده تلپاتې
آثار په سرسری توگه تر نظر تېروو او سره شمېروي؛ استاد
يوازې شعر نه وايه بلکه بنکلی دري نثر يې لیکه او ددی ترڅک
يې پاڅه تحقیقی آثار رامنځ ته کړي او تالیف کړي، ده د تالیف
اوڅه لیکلو کار په دېرو سختو شرایطو کې هم نه دی پرې ایښې
او د شړوند دمصابو او مناصبو دواړو وختونه يې د علم او ادب په
غېږه کې تېر شوي او تحقیقی او تخلیقی آثار يې رامنځ ته کړي دي؛
۱- آثار هرات، تحقیقی اثر (دري ټوکه)

۲- دکابل د نامتو تفسیر د لومړیو دیارلسو پارو او وروستی
پارې د دري ترجمې او تفسیر لیکنه .

۳- شرح احوال حکیم سنيانې غزنوی، دوه ځل چاپ شوی .

۴- فیض قدس (دمیرزا عبدالقادر بېدل ژوند لیک).

۵- سلطنت غزنویان، د تاریخ ټولنې خپرونه .

۶- یمگان (د ناصر خسرو بلخي د هنر شرح)

۷- زمره خوینن، داستان .

۸- فی نامه (دمولینا جلال الدین بلخي ژوند لیک).

- ۹- شرح دیوان مخطوط سنایی .
- ۱۰- از بلخ تا قونیہ ، دکابل او ترکیې چاپ .
- ۱۱- زرین گوربت .
- ۱۲- قرائت فارسی (دیوولسمو او دوولسمو ټولگیوله پاره ،
دوه ټوکه) .
- ۱۳- آرامگاه بابر .
- ۱۴- دیوان اشعار (لومړې ټوک) ، دکابل او تهران چاپ .
- ۱۵- دیوان اشعار (دوهم ټوک) د تهران چاپ .
- ۱۶- هرات ، آثارها و رجالها (په عربي ژبه) د بغداد چاپ .
- ۱۷- الفقهاء اللغانيون (عربي) د بغداد چاپ .
- ۱۸- ابن بطوطه في افغانستان (عربي) د بغداد او مراکش چاپ .
- ۱۹- رباعیات ؛ دکابل اولندن چاپ (له انگلیسی او عربي ترجمې) .
- ۲۰- برگهای خزانی ، دکابل چاپ .
- ۲۱- درویشان چرخان (دمولینا جلال الدین بلخي په یاد) .
- ۲۲- پیوند دلها ، د تهران چاپ .
- ۲۳- نورهان ، دکابل چاپ .
- ۲۴- د تاکوړد ځینی آثار و ژباړه ، دامریکا چاپ .
- د جهاد په دوران کې خپاره شوی آثار ؛
(د دیار آشنا (علاقه علامه اقبال به افغانستان) .
- ۲- نیایش .
- ۳- مسجد جامع هرات .

- ۴- پنجشیر و قهرمان مسعود.
- ۵- ماتمسرا (مجموعه اشعار).
- ۶- نخستین تجاوز روسیه در افغانستان
- ۷- ایاز از نگاه صاحب‌دلان.
- ۸- ناهید و دختران قهرمان کابل
- ۹- زمزم اشک.
- ۱۰- عیاری از خراسان.
- ۱۱- از سجاده تا شمشیر.
- ۱۲- از مدرسه تا سنگر.
- ۱۳- بهشتی که در آتش سوخت.
- ۱۴- سوزن زرو جامه سپید.
- ۱۵- غوث الاعظم.
- ۱۶- سرود راستان.
- ۱۷- ببارگاه سعدی.
- ۱۸- تجلیل سالگرد امام ربانی.
- ۱۹- کاروان اشک.
- ۲۰- داستانی از داستانها.
- ۲۱- مادران گلگون کفن.
- ۲۲- جشن آزادی ملت پاکستان.
- ۲۳- پیام سلطان محمود.
- ۲۴- اشکها و خونها (مجموعه اشعار).

- ۲۵ - قهرمان کوهستان .
 ۲۶ - شبهای آوارگی .
 ۲۷ - نخستین تروریستی در افغانستان .

داستان چاپ آثار :

- ۱- قهرمان کوهستان
- ۲- خواجه سبز پوش
- ۳- نماز عاشقان
- ۴- پادشاهی و دوراهی
- ۵- دوشنبه نامه
- ۶- مراسلات
- ۷- زندگی در روستا
- ۸- رویت ها و روایت ها
- ۹- بلخ در ادب عرب
- ۱۰- ابوزید بلخی
- ۱۱- سفر افغانستان از محمود تا محمود

* * *

استاد خلیلی ددري لوی شاعر او د افغانستان لوی
 لیکوال او ادیب و اوله دې سره دخپل هېواد دوروستنی
 نیمايي پېړۍ شړوندی تاریخ هم و او د پېړۍ داسې پېښې یې
 تر مخ تېرې شوې وې چې تر اوسه زموږ په معاصر تاریخ کې

تاریکی او یا تې دي .

استاد ددري ادب دلرغونی تاریخ داوړده زنجیر وروستی
کړې وه چې د خپلو ادیبو اسلافو د پراخونه یې خپل کړې
وو، دمدح او ستاینې په لړ کې یې دفرخي او عصری ادبی لاره
خپله کړې وه، د حماسو په اغوړ کې ددقیقي او فردوسی په
لاره روان ؤ، دتصوف په ډگر کې یې دسنای او مولانا
فلسفه خپله کړې وه، په ادبي باریکیو کې یې دابوالمعانی
بېدل ادا خوښه کړې وه، په حبسیا توکې دمسعود سعد سلمان
دلارې لاروی ؤ، دملت په وینستا به کې یې داقبال لاره نیولې
وه او ابدي آرام یې دپښتو دلولی لسان الغیب شاعر رحمان بابا
ترڅنگ وکړ.

روح یې دې ښاد او یاد یې تل وي .



لیلا ملک تیمری

به مناسبت وفات نابهنگام
استاد خلیل الله «خلیلی»

زبان قصیرد از خراسان

مرا امروز خون دل ز چشم خون فشان رفته
ز آشوب جهان دود دلم بر آسمان رفته
زبان انشراح درد من چوکوه آتش افشانست
نر سوز دل مرا از لطف نواها شعله سان رفته
دو چشمم از تماشای جهان و بیوفائی هاش
بپایم قطره قطره سیل اشک از دیدگان رفته
چه تقدیر است آدم را که شاخ آرزوها یش
ز تندی قضا شکسته و زرد و خزان رفته
چه اسرار است یارب در جهان پر ز اسرار
که تا بالی به اوجی می رسد مرغ از میان رفته
چرا پیر و جوان مهربان و با خدای مـ
به کامت ای زمین تشنه خون، خون چکان^ن رفته
چرا از آسمان با صفای میهن ای یاران
مه و خورشید و ناهید و هزاران کهکشان رفته

درین آوارگی ما را چه گوهرهای شایانی
 همی بی نام و نام آرد پنهان و عیان رفته
 بیا ای هموطن بشمار درین دور رنج و غم
 بغیر از دوستان ما را چه چیزها بیگمان رفته
 وفای ما ، صفای ما ، دل حق آشنای ما
 زبر از حیلۀ ظاهر فریبان زمان رفته
 توان ما و زورما و مشت آهنین ما
 خدا را از نفاق ما ، و طنداران توان رفته
 حکایت های بس تلخ و حزین دارم ز رفتن ما
 کس شرح یکی رفتن که با او قلب مان رفته
 زجمعی اختران و ماه خورشیدی نهان گشته
 فروغ محفل ما دوستان از این میان رفته
 یکی روشن ضمیر مهربانی پای تا سر عشق
 زجمعی عاشقان کبره جانان ، روح و جان رفته
 سخنگوی سخن سنج سخن پرداز دانائی
 نگر کبک زهری از دامن افغانستان رفته
 یکی مهر سراپا مهر از چرخ ادب یا رب
 فروغ از دیده سماک و چه گوهر رایگان رفته
 نربوستان ادب یاران ، فغان و ناله می آید
 خدا را بلبل شوریده ، شیرین بیان رفته

کدامین ناله پرسوز دارد سوز و ساز او
 نربان بینوایان و وفغان بی کسان رفته
 زبان دلکش تاریخ پر اسرار خاک ما
 یکی افسانه گوی قصه های باستان رفته
 کسی کو از دل ویرانه های جست شان و فر
 دریغا ! مرد کاوش گر های راستان رفته
 شکوه و عظمت تاریخ ی خیزد ز اشعارش
 زبان قصه پرداز خراسان از جهان رفته
 خلیل ما خلیلی داد خواه اشک و خون ما
 زمیدان جهاد ما زبان کهکشان رفته
 چه فریاد و فغان می آید از ابیات رنگینش
 خروشان موج طوفان زان ، دل پر آرمان رفته
 چرخ نجر می خلد حرفش بقلب دشمنان ما
 خدایا ! تیغ جوهر دار جمله غازیان رفته
 کسی کو دلفگاران را نوازش بازبان میکرد
 بین آن کو پریشان و غمین از این و آن رفته
 چه پیمان است یارب بخت ما را با پریشانی
 که هر کس از جهان رفته ، بسی آشفته جا رفته

سخن از خامه «لیلا» پریشان میشود امشب
 پریشانم که با استاد مالطف زبان رفته

د ادب لمر لاس

گران خليل و خليلي ؛ خرمروړ لاس
دادب د بڼ مليار چې په سفر لاس
جدايي يې د يوسف فراق تازه کړ
د يعقوب دسترگو نود په يو نظر لاس
خدای خبر چې بيا به کله سره وينو
آواره لکه نسيم په بحر و سبر لاس
مهاجر او انصار واره پسې شراري
چې د مرگ غږ يې په سمه هم په غر لاس
چې يواځې شاعر نه ؤ ، مجاهد ؤ
نن هغه کاروان سالار د سلوسر لاس
چې تېره يې ووتړتوږې دشعرتوږي
د دښمن په سينه بنځ لکه خنجر لاس

دجهادڪاى يي تش پرېښود، درنځه ډک شي
 ناڅاپي چې له جهاده له ~~سجنگر~~ لار
 جنتونه يي نصيب کړه، لويه خدايه
 جگړې سترگې چې ميدان ته د محشر لار
 چې د شعر او ادب تړون يي پوخ کړ
 درحمان غېږ ته په مينه برابر لاس
 گاموال لاس په دعا وړپېښې ټراږي
 په سفر چې خليلي د ادب لمر لار

گرچه نقش جاودان دارد به دل تصویر او

خون می ریزد ز چشم اختران امشب سپهر
درد پنهان میکند هر سوعیان امشب سپهر
ماتم و اندوه دارد از مغان امشب سپهر
اشک حسرت می چکد از دیدگان امشب سپهر
ارزشی را داده ز کف رایگان امشب سپهر

ارزش بزم ادب استاد و الای سخن
قهرمان یک تاز و ناب دنیای سخن
گرهر شاذ سخن، غواص دریای سخن
هر طرف شعر خلیلی داد، معنای سخن
او به حق پیوست و می جوشد فغان امشب سپهر

آسیای بالدا از شوق کلامش دمبدم
 شش جهت دارد زبان از ذوق نامش دمبدم
 میگساراند مشتاقان ز جامش دمبدم
 خنجر معنی کشیدند از نیامش دمبدم
 حسرتا با تیر مرگش زد کمان امشب سپهر
 آشنا با گوش افلاک است آهنگ خلیل
 بی تعدی برگذار از حیطه جنگ خلیل
 صد گلستان صد چمن محمل کش رنگ خلیل
 مدعی راه فلزش گم شد از چنگ خلیل
 بست هیئات آخراین سحر و بان امشب سپهر
 حیرتم پیچیده از توزین مقدارش کنون
 چون پریم بی نردبان یارب ز دیوارش کنون
 گرچه دنیا فی است پیش از من خریدارش کنون
 دست خالی روم اما به بازارش کنون
 وای کادزان برده این جنس گران امشب سپهر
 بی وطن با عشق میهن جای گل خون می سرود
 خامه عجبین با سرشک درد، جیغون می سرود
 جز وطن لیلی ننیدانست، مجنون می سرود
 کی توان گفتن ندانم با چه افسون می سرود
 ریشه زد بر کلک اعجاز زمان امشب سپهر

با پیامش سنگر آزاده گی سوزان همه
 حرف حرفش روح بخش پیکر افغان همه
 ز وست منشور جهاد ایمان همه پیمان همه
 همچو ملاح دگر کوی راهی طوفان همه
 از کرا نش می برد در بیکران امشب سپهر
 آسمان آئینه دار جلوه تحریر او
 کوهساران باز گوی شوکت تقریر او
 بعد ازین خوابم نشاید برد بی تعبیر او
 گرچه نقش جاودان دارد به دل تصویر او
 پرده افگندش برخ این جاودان امشب سپهر
 در غزل بی مثل و در بزم قصاید بی بدیل
 مثنوی، توشیح و تشبیه اش شهادت جزیل
 هر چه میدانی ز نوع شعر بر خوان، از خلیل
 شاعری بس مبتکر بس نکته سنج و بس عقیل
 رحلتش را می سراید داستان امشب سپهر
 با شعارش بیرق جهاد مسلمانان بلند
 پیام جان گدازش همت مردان بلند
 «اشک و خوشی» بر سر دفتر و دیوان بلند
 تاقیامت از سخنهایش سرافغان بلند
 بر زمین زد تارک افغانستان امشب سپهر

هر چه گویم در صفاتش لاجرم کم گفته ام
 چیست غیر از یک تسلی اینکه من هم گفته ام
 سوگوارم درد مندم شعر ما تم گفته ام
 با دل صد پاره با چشمان پر نم گفته ام
 سرمه هر چندم کشید اندر دهان امشب سپهر
 یارب از بحر کرم بر کام سوزانش ببخش
 خاکدان تیره را درهای رضوانش ببخش
 با دعای رافق دیوانه، دیوانش ببخش
 مسندی در جنت فردوس ارزانش ببخش
 عرض ما هم می برد تا که کشان امشب سپهر

در رثای درگذشت المناک مجاهد و سخنور بزرگ استاد خلیل الله خلیلی

استاد فامدار زمان از جهان برفت
دلگیر شد ز وضع جهان این زمان برفت
چون شمع داد محفل احوار را ضیا
چون شعله سرکشید و سوی آسمان برفت
گویی برد شکایت خلق خدای را
یکبار، پرکشید و سوی بی نشان برفت
استاد من، خلیلی من، مهربان من
مارا رها نمود خدایا چسان برفت
بار دگر ز داغ یتیمی گداختم
از من ربود طاقت و تاب و توان برفت
سرچشمه وفا و کرم خوانده بودمش
حرفی نگفت حیف ز چشم نهان برفت

در ماتم وطن چه کسی جگر شود
 آن شاعر گرامی و آن نکته دان برفت
 آوخ که درد و داغ وطن از دلش برفت
 آوخ که داغدار ازین خاکدان برفت
 در آرزوی خاک وطن بود پرفشان
 در آرزوی خاک وطن داد جان برفت
 بگذاشت کوه و سبزه و دیار و آبشار
 بگذاشت باغ فسترن و ارغوان برفت

اورا کشید روضه رضوان بسوی خویش
 آن مرغ خوشنوی ازین بوستان برفت



زنده جاوید

سغن سرای نامبردار کشور، استاد خلیلی رخ در نقاب کشید و ستاره درخشان در آسمان ادبیات شکوهند دریافول کرد، چه فاجعه المناکی ! دیگر آن سیای تابناک در میان ما نیست، آن کلک گهر آفرین که ایجاد گرچامه های نغزو والا بود از کار فرومانده آن مغز متفکر که تصویرهای شگرفت و خیالات بدیع می آفرید در خاک مدفون گردید، آن قلب حساس و پردرد که بریاد وطن بـ صبرانه می تپید، خسته از آنهمه تپیدن و درد غربت کشیدن سرانجام در بستر خاک آرامید و آن چشما فی که زیبایی های پر شکوه طبیعت را که آفریده قدرت لایزال انزوی است با همه شکوهش میدید و تصویر میکرد، برای همیشه بزم آمد، چشمانیکه درین سالیان سیاه جز مصیبت و اندوه آوارگان جز سیای شکوهند بجا همان، جز چهره زرد و اندوهگین ستم دیدگان

جزموهای ثولیده و رخسارگرد آلود یتیمان ، جزاشک و خون
 چیزی نمیدید. از آن رونریکه وطن محبوب ، گرفتار سانحه استعمار
 سرخ و پامال متجاوزان سفاک شد دیگر مرغ خیال خلیلی گردگلزار
 و گل و بلبل و زیبای و نشاط نگشت بل پر واز گاه اندیشه و
 خیالش ، فضای غمغزای میهن این « ماتسرای » مسلمانان مظلوم بود
 و سنگر رزمندگان مجاهد و با شهامت ، اشعار سوزناکش تصاویر
 خون آلودی است از دست آورد های تجاوز روسان و بیدادگری
 روس گریان و ملی شتایشگر ایمان سترگ ، شهامت بی مانند و
 پیکار نستوهانه مجاهدین بود و مرثیه سرای شهیدان گلگون کفن
 راه اسلام و آزادی .

شعر او ناله یتیمان است ، آه پیرمردان و زنان خمیده قامت
 است که فرزندان برومندشان قربانی ستم ستبارگان شده اند
 تصویر چشم های اشکبار و دلهای داغدار است تصویر ویرانه های
 خون آغشته وطن است ، اگر سخن از بهار است ، آن « بهار خون »
 است و اگر از نوروز ، « نوروز آوارگان » است ، اگر یادی از عید
 است آن عید یتیمان است و عید سنگرگزینان ، سخن او سراسر آه
 است درد است و ناله است و بالاخره مجموعه « اشکها و خونها »
 است و شیون « ماتسرا » .

در تاریخ ادبیات دری حبسیات مسعود سعد سلمان شاعر
 معروف غزنه در سوزناکی مشهور است اما سوگنامه های استاد
 خلیلی بسی سوزناکتر از قصاید مسعود سعد است چه شاعر غزنه

از درد و غم فردی می نالد از بودن در حصار نای شکوه سر میدهد
 و آرزویش نجات از آن دژ سهمگین است ، اما شاعر آ زاده
 کوهستان از درد مردم از درد ملتی فقیر که زیر چکمه های ابرق در
 خون آشام پامال میشود و به خون می غلطد از درد غربت و آوارگی
 هم وطنانش می نالد و در خلال این ناله ها آرمان مقدسی
 نهفته است : نجات ملتی ستمکش از چنگال خرس سرخ و آزادی
 سرزمین پرافتخارش حتی در باز پسین نفسها آن زمان که وارسته
 از همه تعلقات دنیایی با خدایش راز و نیاز داشت برای آزادی
 افغانستان دعا میکند و با ذکر نام خدا جان می سپارد .

استاد سخن و سخن شناس گرانقدر ما ، بی شک کاروان
 سالار شاعران معاصر در عریض بان در پهنه گیتی است نبوغ علمی
 و هنری ، قریحه سرشار و طبع توانای او او را در ردیف
 استادان سخن و نخبگان و پیشگامان ادبیات کلاسیک دری
 قرار میدهد ، گهرهای نایاب اشعار او گلزار همیشه بهار است
 که هرگز دست غارتگر ایام از غریبایی و شکوه آن نمی کاهد
 آثار ارزنده علمی و ادبی اش گنجینه ارجناکی است که نام گروای اش
 را زنده نگه میدارد ، خلیلی زنده جاوید است تنها شاعران
 زمان ما نیست ، او شاعر سده ها و زمانه ها است و تاج جهان
 باقی است آثار او جاودانه خواهد بود .

روحش شاد و بهشت برین جاییش باد

درسوگ جاویدانه مرد اندیشه و سخن (استاد خلیل الله خلیلی)

چه شد که ملک سخن شد به خون و غم اندر
پریش زلف معانی شد از کلام مصرع
نبود بس که بودیم در شرار هجر وطن
فزود چرخ ستگر به ما غم دیگر
کدام لشکر فاتح به سوگ خویش نشست
کز آن به عیش نشست باز لشکر اهر
کدام تیغ مصقل کشید زمان به نیام
که گشت این از او دشمن و گذاشت سپر
کدام آن یل و سالار جبهه فسر
کز آن به خرمن اهل ادب فتاد شر

کدام مهر فروزنده شد فرو به غبار
 که دیو ظلم دگر باره گشت غم گستر
 بگفت آن که یکی اید ریخ چسان گویم
 که شد لشکر علم و ادب کنون بی سر
 مهین استاد سخن پاکشید زین عفل
 «خلیلی» آن سخنور عالی مقام و نام آور
 چرا خموش فتاد آن زبان سنگر و خون
 زبان ناله آوارگان بی غمخور
 دیگر ز دیده معنی کی خون و اشک ریزد
 دیگر به نظم کی کشد ای دریغ غم کشور
 به یاد هیچ عزیز دل نشد چنین رنجور
 کسی نریخت چنان خون که ریخت چشم هنر
 چو او نبود کسی آشنا به درد وطن
 چو او به سوگ وطن هیچکس نگفت شعر تر
 چو او به فن ادب هیچ کس نبود استاد
 غریب ملک ادب شد ز مرد ژرف فکر
 ز شعر و عشق و معانی بسی بگفت و بسفت
 هزار نکته زیبا تر از دُر و گوهر
 سخن نمودن «میدان» بلند و پر مایه
 ز وصف سنگر و سنگر نشین رزم آور

ز خون و آه نمود گلستان شعر رنگین
 ز درد بی وطنان درنوشت جاویدانه اثر
 سخن به بال شهادت کشید به اوج برین
 ز نام حق به سخن داد جان و هم جوهر
 چو دید حال وطن خسته زیر آتش بسم
 نوا نمود به عالم ز خسته جان و جگر
 سخن چو زهر بر ریخت او به قلب و دیده خصم
 درید قلب سیاهش به شعر چون خنجر
 به هر پرده نمود فاش چهره پلید عدو
 بدین صفت کسی چون او نبود صورتگر
 کلام او همه نفرین به دشمنان وطن
 به آنکه بود همی پیرو شیطان و شر
 نداد دامن عز و شرف به دست طمع
 که گرچه ریخت بسی حیلہ خصم غارتگر
 پسند نبود حضورش به جمع کور دلان
 که بود او به ظلمت خصم و فساد همچو سحر
 دمی نسود مبادا که خلق نا ساید
 خوشا مردی چنین با ثبات و روشنگر
 الهی، روح «خلیلی» بدارشاد و اورا !
 عزیز دار که بود او عزیز این کشور



قافلہ سالار سخن

آہ کہ رفت از جہان قافلہ سالار سخن
چہرہ کشید در نقاب خاک معمار سخن
تیرہ و تار شد جہان، گشت زدیدہ مانہان
مہر مشعشع ادب مطلع انوار سخن
ترک سر میر کرد دوش شامگہ شہر یار سخن
بست دودیدہ از جہان سرور و سردار سخن
کودک و پیر مرد وزن کردہ سیاہ در بدن
نرگس و نسترن بسوگ این علمدار سخن
مہر جہان تاب ما ماند ز تابش و فروغ
وہ کہ بہ بہستان ادب نشگفت از ہار سخن
نیست فسوس پاد زہر در ہمہ جہان و دہر
بہر جریح پیکر و خستہ و بیمار سخن

رفت شهنشه ادب مهادب مه ادب
 راهبر ره ادب بحرگهر بار سخن
 مظهر درد بود اورزم و نبرد بود او
 اختر فرد بود در زمان و معیار سخن
 بگذرد ارچه سالیان لیک نیابد التیام
 زخم عمیق پیکر زخمی و افکار سخن
 نیست فسوس بعد ازین در همه جای در زمین
 همچو همو به آروین، گنج ادب یار سخن
 آه که زیر خاک شد کنوز دنیا ی ادب
 همره او بگور شد رموز و اسرار سخن
 رفت فسوس را یگان گنج بزرگ و شایگان
 از کف ما به ناگهان دولت بیدار سخن
 تا به نقاب خاک شد چهره خوب یار ما
 خون فشان گشته این دیده اشکبار ما
 لحظه یی نیست فارغ از ماتم و سوگ پور خویش
 میهن بی بدیل ما مادر سوگوار ما
 باز ماتم دگر مام وطن نشسته است
 اشک فشان هم آن روز و شب است کار ما
 وای که ماند از تپش بهر همیشه شد خشم
 قلب عزیز آریا شاعر نامدار ما

بست فرو لب از ترنم سرور جان بخش
 بلبل خوش کلام ما مفخر و افتخار ما
 او همه جاودانه شد در همه جا فسانه شد
 سوژه پر ترانه شد نیز به روزگار ما
 رفت ز ما خلیل ما همدم بی بدیل ما
 محبت ما دلیل ما عزت ما وقار ما
 رفت ز ما عزیز ما ثروت بیکسان ما
 اندک ما زیاد ما درهم ما دینار ما
 رفت به فردوس برین نخبه افغان زمین
 ما تهر و سوگ بعد ازین در غم اوست کار ما

سریش اشک ما به سوگ او بود فخر ما
 لیک چگونه شود ازین پس کار سخن





د مرحوم استاد خلیل الله خان خلیلی

په یاد

خلیلی چې په وطن پسې نالان و
دی تر مرگه تل په حقه لار روان و
هوږه روح د عظمت خدای وربخښلی
د افغان په غم کې سوځنده بریان و
د ملحدو ناروا به یې غندله
د هنر په شربه د هر لوی پهلوان و
د دري شری ملک الشعرا و
په رښتیا چې د دې عصر سخن دان و
الهامي شعرونه یې هسی زک خواږه وو
شرونه د جنینو کی چې به زړه یې پیاوړه وو
مادده ما تر سرا چې و، لوستلی
شعر نه و بلکه تن لره یې جان و

د وطن په هره برخه ژرېدلی
 په څه کوکو په څه چيغو په سوران و
 یو مؤمن سپېڅلی روح د عظمت وو
 خلاند ستوری دادب په لوی جهان و
 آفرین اورحمتونه به پرې وایو
 چې څښتن د عقیدې او دایمان و
 دنړۍ عمر یې بشپړ کړېرخصت شو
 علین ته یې روح لاروشتابان و
 د قلم په څوکه یې هسې جهاد وکړ
 سنگرونو کې یې شعر وړد زبان و
 خدایه !! وې څښې پړوی د محمد ص
 چشتی وایي دېر رښتونی مسلمان و



بسمه تعالی

هنوز حلاوت و شیوایی ابیاتی که استاد خلیل الله خلیلی
- بزرگ شاعر فارسی گوی خطه اسلامی افغانستان - در تالار
دانشکده ادبیات دانشگاه تهران در محضر اساتید زمان ایراد
کرد، در خاطره ها جولان داشت که سروده بود:

در خرمن روزگار کردیم نگاه
یکدانه محبت است و باقی همه گاه

و:

دریا به وجود خویش موجی دارد
خسپندارد که این کشاکش با اوست

ناگاه خبر در گذشت آف شاعر بزرگ و استاد فرزانه و
گرانقدر شعر و ادب همه دوستان شعر و زبان فارسی را
به افسوس و درینا گوئی واداشت وی که روزگار پر برکتی
را در خدمت به فرهنگ و ادب طی کرد، آخرین سالیان عمرش

را در مبارزه با قوای اشغالگر سرخ در مهاجرت به سر آورد
و به تازگی کَلک شیرین سخنش از گفتن بازماند و کالبدش به
خاک نشست. اما یاد و شیوای سخنش همچنان در
بلندای خاطره ها جاودانه و برجاست.

حوزه معاونت امور هنری وزارت ارشاد
اسلامی و شورای شعرو وزارت ارشاد
اسلامی .

درسوگ استاد خلیل الله خلیلی

رفت آنکه آفتاب هنر را مدار بود
در روزگار نادره روزگار بود
رفت آنکه از شهید و سنائی ورود کی
وز مولوی به ملک سخن یادگار بود
رفت آنکه آه از دل او شعله می کشید
بر جان خسته اش که زغم داغدار بود
رفت آنکه در هجوم ستبارگان شرق
تسخیرنا پذیر، دژ استوار بود
افغان چو افتاد به چنگال دیو سرخ
غربت نصیب، دور زیار و دیار بود

دا، شهید بلخی .

در آسمان عزم شکوه عقاب داشت
 در کهکشان حادثه عنقا شکار بود
 چون صبح بر کرانه شبهای دیر پای
 خوشید را در آینه، آینه دار بود
 در خاکدان فروغ دل و دیده ادب
 در آسمان ستاره شب زنده دار بود
 در کارگاه دانش، استاد بی بدیل
 در بارگاه شعرو ادب شهریار^(۱) بود
 گر لشکر خزان پی غارت، بهار بُرد
 او گل فروز معرکه بعد از «بهار» بود
 بر پیکر شکسته کفر جهان فریب
 تیغ زبان او شرر ذوالفقار بود
 همچون خلیل آنهمه بت های آوری
 بشکست و باز بر سر این کارزار بود
 حق راستوده و در ره ایمان سپرد جان
 تا بود خصم اهرمن نا بکار بود
 شعر دری بُرد چو او زیر خاک خفت
 چشم هنرگریست که ابر بهار بُد
 گل برد رخت از غم او برگ و بار ریخت
 کو باغ فضل را به ترنم هزار بود

(۱) و (۲) - غیر از معنی مستقلی که در ادبیات هست اشاره ای است به استاد شهریار و
 مرحوم ملک الشعرای بهار.

قصیده موشح

«درسوگ استاد خلیل الله خلیلی شاعر نای

افغانستان»

د دماغ عیش ندارم ز بس پریشانی
که نیست خاطر مجموع، برمن آرزانی

ر رسید موکب اردیبهشت در گلزار
به قر مصطفوی، حشمت سلیمانی

س سمن به نقره جلاداده چهر عنبر بوی
به خیره می نگردد نرگشش به پنهانی

و وصال بلبل و گل را نوید آورده است
صبا، خدیو چمنزار و میر بستانی

ك كرانِ کوثر شهد است چشمه در جو شش
چمن، طرازِ بهشت است در گُل افشانی

ا از آشیانه برون، سینه سرخ آمده باز
به عشوه های خوش لاله های نعمانی

س ستاره اند تو گوئی شگوفه های درخت
به شب که نیست خبر ز آفتاب نورانی

ت ترانه خوانی بلبل مرا به گاه پگاه
نه آورد به ترنم، نه در نوا خوانی

ا الم چنان به دلم ترك تاز آورده است
که روز روشن من گشته شام ظلمانی

د دوی درد من خسته نیست گردش باغ
که همچو جغد گرایده ام به ویرانی

خ خواب صرصر بیدام آنچنان که دگر
ز باده نمیزمرا نیست چشم عمرانی

ل لب را به شکوه گشایم ملامت منکنید
که این بجای مرا مانده از سخنرانی

ی یمن شده است مرادامن از عقیق سرشت
چنانکه دل زمحن معدن بد خشان

ل لباس عیش به تن پاره کرده ام که مرا
پلاس طیش سزا با دگر بپوشانی

ا اسیر پنجه شاهین رنج و حرمانم
بسان صعوه، ولی شهره در گرانجانی

ل لبالبم همه از ناله دریغ، چونال
اگر نه ز اهل دلی حال من چه میدانی

ل لقای باغ کجای برد مرا از دل
شرار داغ سخن آفرین افغانی

ه همان سخنور نام آوری که با خوش
به قول خویش عجین برد مهر ایرانی

خ خصال ، بود پسندیده اش چنانکه کلام
از او پسندده بود چون کلام خاقانی

ل لسان غیب دیار همیشه مظلومان
که دیده بود غم بی سری و سامانی

ی یگانه عارف آزاده ای که می دانست
« لطایف حکمی با کتاب قرآنی »

ل لوای مردی و مردانگی کشید به دوش
که بود منبّعث از نو شرع یزدانی

ی یلی چورستم دستان به عرصه دانش
گری چو گیوه به میدانگه سخنرانی

ش شقایقی که دلش سوخت داغ هجر وطن
صنوبری که خمیدش قد از پریشانی

۱ امان اگر که ، « امان » از پدر گرفت و را
وطن گرفت از او غول جهل و نادانی

۱. منظور « امان الله خان » است که پدر شاعر را بقتل آورد.

ع عباد مخلص افغان هنوز می جنگند
برغم دولت خود با قوای شیطان

ر روا مباد که نمرود یان شیطان خوی
مکین شوند به ملک خلیل رحمانی

ن نماند اگرچه «خلیلی» که خویشتن ببیند
زوال کفر و جهالتگیری مسلمان

ا امیدواری او بود اینکه یارا نش
زنند بر ورق کفر مهر پایانی

م مدبرا تو که بودی که در کلام خوش
حلاوتی است که نبود به آب حیوانی

ی یگانگی همه بودت شعار در اشعار
چنانچه در درخشان به درج سلطانی

ا اگرچه شمع تو افسرد، لیک شعر تر هست
چراغ راه جوانان فرس و افغان

ف فریب دشمن اشغالگر نخوردی و خود
بس است این شرفت در مقام انسانی

غ غم فراق وطن مشکل است بر پیران
که عمر باید شان بگذرد به آسانی

ا از آن چکامه شیوات در فراق وطن
هنوز می شنوم ناله های نرندانی

ن نسیم رحمت حق جاری است در شعرت
که منفصل نشدی از کلام سجانی

س سپید موی تو غمنامه بود هر بیتش
سیاه روی « روس » مزور و جانی

ت ترابه یاد چوی آورم غریب و حزین
چه اشکها که فشام چو لعل رمانی

ا ایا سخنور جاوید کشور افغان
که نیست چون توبه ملک مخنوری ثانی

ن نمرده ای تو وزین بعد هم خواهی مرد
که آفتاب درخشان نمی شود فانی



استاد خلیلی، شاعر و محقق فارسی زبان

افغانی درگذشت

دانشگاه را پیشه خود ساخت و در این مدت این امکان را یافت که تالیفاتی را به جویندگان حقیقت تقدیم کند، از تالیفات او می‌توان «آثار هرات» (سه جلد) در شرح احوال شعرا، دانشمندان، خطاطان، احوال و آثار حکیم سنائی، سلطنت غزنویان، پانزده جزو تفسیر قرآن، فیض قدس (شرح احوال و توضیح شیوه نثر میرزا عدالقدر بیدل)، از بلخ تا قونیه، رساله پیرامون نسخه حکیم سنائی غزنوی و نام برد.

رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران در اسلام‌آباد چند سال پیش اقدام به چاپ برگزیده جزء سوم دیوان او به نام «اشک‌ها و خونها» را نمود.

استاد خلیل‌الله خلیلی در سال ۱۹۸۵ شمسی در افغانستان متولد شد، عربی و فقه و تفسیر

استاد خلیل‌الله خلیلی محقق و شاعر بلندآوازه افغانی که نزدیک به نیم قرن برای مردمش و فارسی زبانان شعر سرود در دیار غربت، پاکستان به جهان باقی شناخت.

استاد خلیل‌الله خلیلی شاعر چیره دست افغانی از یازده سالگی، هنگامی که پدرش بهست حکام ستم کشته شد در مکتب فقر و تنگدستی، شورش و جنگ ملتش را با تمام وجودش احساس کرد و با تمام وجودش شعرهایش بیان کرد و طی ۵۰ سال مردم را به بیداری فراخواند.

... ای شاخه گل شکسته تا چند ای سرو روان نرسته تا چند ای مرغ بهشت خسته تا چند بشکن قفسه و چمن بیارا - تا چند گره؟ گره گشا شو خلیلی در ایران شاعری

ناآشنا نیست و بسیاری از اساتید ایرانی بر شعرهای او مقدمه زده‌اند. او مدتی استادی در

را در کودکی فراگرفت، شعر
و ادب دری را در محضر ملك-
الشعرا بیتاب آموخت، مدتی
معلم بود، زمانی استاد و معاون
دانشگاه کابل و نیز چندی
ریاست منتقل مطبوعات را
داشت، برگهای خزان اولی
مجموعه شعراو بود.

استاد خلیلی در پی کودتای
اخیر افغانستان و هجوم نیرو
های روسی به این کشور، کابل
را ترك كرد و در پاکستان
اقامت گزید.

کیهان برگزیده شاعر محقق
فرزانه حبیب الله خلیلی را به
همه دوستان ادب فارسی
تسلیم می‌گوید.



دیداری با استاد خلیلی

در متن غربت و آوارگی

از: کیومرث صابری

چیزی حدود ۲ برابر عمر من - ندیده بودم. اگر دنیا، همان دنیا بود، و خلیلی، همان که در نوجوانی می‌شناختم، شاید به دیدارش نمی‌رفتم. اما دنیا، دیگر شده بود و شاعر نام آور افغانی، در غربت و دربری و آوارگی می‌زیست و همچنان، به زبان فارسی می‌سرود و عاشق ایران بود

وقتی دسته گل را به دستش می‌دادم، گفتم: ناقابل است و به زیبایی اشعار شما هم نیست! به فارسی فصیح که نمکی از لحن افغانی به همراه داشت و با چشمانی که

با دسته گلی به دیدار استاد و خلیلی می‌روم. به خانه‌اش در اسلام آباد پاکستان. به روز دوشنبه هم فروردین ماه ۶۶ و در آخرین ماه حیات شاعر. پس، من از معدود کسانی بشمار می‌آیم که شاعر را در آخرین ماه عمرش دیده‌اند. چرا به دیدارش رفتم؟ این قصه باید سردراز داشته باشد...

جوان که بودم - نام و خلیل الله خلیلی، شاعر افغانی را می‌شنیدم. نام شاعران بسیاری را از چهارگوشه جهان، و از آنجمله، خلیلی را. و او را تا آنروز که در ۸۳ سالگی بود -

فریاد تکبیر به مصاف متجاوزان
می‌روند و چنان کوب‌تران خونین بل
به خاک و خون درمی‌غلطند.



- وطن را اشغال کردند. جوانان
وطن را کشتند. من آواره شدم. اما
وطن دیگرم ایران، آزاد شد. جوانان
شما در دنیا نمونه‌اند. ایران و
افغانستان، دو نیستند. یک هستند
مرحبا به ایران. مرحبا به جوانان
افغان.

می‌گویم: استاد خلیلی، ولسی
بعضی از شاعران و نویسندگان ما،
بعد از انقلاب از ایران گریختند. شما
بعضی آنها را می‌شناسید....

می‌گوید: می‌شناسم. می‌شناسم.
بهتر از شما می‌شناسم. اما بد کردند
کفران نعمت کردند. آنها از مردم‌شان
فرار کردند. اما مرا اچنی آواره کرد.
می‌گویم: ولسی! آنها آدم‌های
کوچکی نبودند.

می‌گوید: کوچک نبودند. بعضی
خیلی بزرگ هم بودند، اما خود را
کوچک کردند. هر کس از میان
مردمش برود، کوچک می‌شود. اگر
در میان مردمش باشد و نتواند هم
شعر بنویسد یا کتاب منتشر کند، باز
بد می‌کند اگر به مردم پشت کند.
می‌گویم: امسال در مراسم
انتخاب کتاب سال....

می‌گوید: عجب، مراسم کتاب
سال هم دارید؟

می‌گویم: کتاب «سرنی» از
دکتر عبدالحمید زرین کوب پرنده
جایزه اول شد.

شگفت زده نگاهم می‌کند و
می‌پرسد: زرین کوب در ایران است؟
و از من می‌خواهد کتاب
«سرنی» را بپوشم.

در پرده نازکی از اشک پنهان بود،
گفت: ایرانیان جوانمردند. من این را
در سال‌های آوارگی، بیشتر دیدم.
خودشان گل‌اند. راهی به زحمت
نیویدم.

تشنه‌م و از هر دری سخن
گفتم. نمی‌خواستیم پیر مرد را خسته

کنم و نمی‌دانستم که چندروزی پیش
به پایان عمر او نمانده است.
می‌پنداشتم که او را بار دیگر خواهم
دید.

- به امید دیدار، استاد خلیلی.

- در کابل. در کابل آزاد، انشاء

الله

و سر برگرداند. اما من، قطرات
اشک‌های را، بیشتر دیده بودم.



در اطاق کوچکش، دنیایی بود
دنیایی از محبت و عشق و غربت و
غم.

شنیده بود که دشمن، شیراز را
بمباران کرده است. اهانت به ساحت
سعدی و حافظ، تلخکامش کرده بود و
این تلخکامی را در قصیده‌ای به
مقطع آن توصیفی از «مزار شریف»،
بهمراه داشت، سروده بود. عشق به
ایران در شعرش موج می‌زد و عشق
به اسلام در شعر و کلامش. این
عشق اخیر را، به چنین صراحتی،
حس نمی‌زدم. تصویری که از استاد
خلیلی در ایام نوجوانی در خاطر

داشتم، چنین عشقی را نشان نمی‌داد
با من او را آنچنان که بود نشناخته
بودم. یا دنیا، دیگر شده بود و خلیلی
نیز... و آن روز که من به دیدارش
رفته بودم، چند سالی بود که هجوم
ستمگران، او را از گاشاته و
خانه‌اش، از وطنش، بیرون رانده بود
و خلیلی می‌دید که جوانان وطنش با

هستند.

و در میان صحبت می پرسد: حال
اصام خوب است؟ حال رئیس
جمهوری خوب است؟

می گویم: خوبند.

می گوید: الحمد لله.

و ادامه می دهد: آقای حسینی
گفتند، شما به روسیه رفته اید و
سفرنامه نوشته اید، یک نسخه اش را
کجا فراهم کنم؟

آیا کتاب را که برایش فرستاده
بود، به دستش رسید؟ و توانست
صفحاتش را بگشاید؟

می گویم: استاد خلیلی، این
دوستان ما مرتب به دیدارتان می آیند؟
می گوید: این دوستان شما، مرا
شرمنده کرده اند. اگر کمی دیر بمانند،
دلم تنگ می شود. دوستان شما کتاب
شعر مرا چاپ کرده اند. دیده اید؟

دیده ام، ولی استاد خلیلی یک
جلد از کتابش را می آورد و در صفحه
اول آن با خطی خوش، جملاتی
می نویسد و بدستم می دهد: برگ سبز
است.

می گویم: استاد خلیلی، چرا به
ایران نمی آئید.
می گوید: آرزو دارم.

می گویم: از شما دعوت می کنم.
شخصاً و رسماً همین امروز یا هر
وقت که بخواهید.

می گوید: کمی بهیارم، حالم
خوش بشود، می آیم. برای کنگره

سعدی دعوت شدم. آن بار بهیاری
اجازه نداد

و این بار، مرگ!



کتابخانه اش را در کابل غارت
کرده اند. خودش مانده است و
حافظه اش و چندتایی کتاب.

آیا کتاب سرنی را که برایش
فرستاده بودم بدستش رسید؟ و اگر
آری، تا چند صفحه آن را توانست
بخواند؟

می گوید: من با اهل قلم ایران
معاشر بوده ام. بسیاری را می شناسم.

می گویم: بعضی از آنها در
ایران هستند. بعضی، رفته اند. عده ای
موافق انقلاب اسلامی اند، عده ای هم
مخالف.

می گوید: قدرشناسی خوب
است. آدم باید قدرشناس باشد. آدم با
قلم و با شعر به انقلاب شما خدمت
پکند، عبادت است. شما قلم
انقلاب تان را بدانید. بزرگترین
انقلاب روی زمین است. من در یک
شعرم این را گفته ام.

در ۸۳ سالگی - در سنین کهولت
- انتظار این است که خلیلی با
اضطراب و اعتراض از جنگ
بهرسد. اما می گوید:

- چه جوانانی دارید. اینهمه سال
دارند با دشمن جنگ می کنند. همه
دنیا با آنها دشمن. مرحبا به
غیرشان.

می گویم: اگر این جنگ به ما
تحمیل نشده بود، شاید الان جوانان،
دوش به دوش جوانان شما در راه
آزادی افغانستان می جنگیدند.

با اطمینان می گوید: در آینده هم
اگر ملتی به یاری ملت افغانستان
بپیاید، ملت ایران است. جوانان ما
آنقدر مقاومت می کنند تا جوانان شما
بپایند. افغان و ایران، دو نیستند. یک

شرح زندگی استاد خلیلی از زبان خودش

من نمیدانم که این زندگی خودم را زندگانی نام بگذارم
یا مرگ ، هنوز حل نشده است که این خواب عدم که مادر آنجا
میرویم زندگانی حقیقی آنجا است یا این که چند روز در اینجا
سرگردان و آواره هستیم
بهر حال به قول مرزا عبدالقادر بیدل :

اشک یک لحظه به مژگان با راست
فرصت عمر همین مقدار است

من در سال ۱۳۲۵ هـ، ق در شهر کابل در کنار رودخانه
مبارک آن شهر نریبا و محبوب مان در خزان سال به دنیا چشم
کشودم . منزل مادر باغ جهان آراء بود ، باغ جهان آراء را
جهان آراء بیگم عمه ظهیرالدین بابر شهنشاه مغولی آباد کرده بود

و از وقت جهان آرا بیگم یک درخت پنبه چنار بزرگ در آن باغ
مانده است که هنوز هم وقتی آوان طفلی من یادم می آید
که آن برگها وقتی بزمین میریختند و بآباد خزانی بر دور درخت
میرقصیدند ما اطفال خورد آنجا بازی میکردیم سرود
چنار را میخواندیم :

قو قو برگ چنار دخترها شسته قطار
ی چند سنگ سفال میخورد دانه انار

هنوز باغ موجود است . من هفت سال عمر داشتم
که مادر بزرگوار من چشم از جهان بست .
هنوز گرم بود جای بوسه که بر آن نهاده مادر مشفق
به روی چشم و سرم .

یازده سال از عمر من نگذشته بود که پدر مرا امان الله
خان بدون محکمه به قتل رساند ، پدر من یکی از رجال بزرگ
دوره امیر حبیب الله خان سراج الملة والدین بود و به لقب
مستوفی الممالک . شاید آخرین کسی که در افغانستان لقب —
مستوفی الممالک داشت پدر من بود ، علاوه بر وظیفه مستوفی -
الممالک خان و بزرگ یک قبیله بزرگ افغانستان هم بود و وقتی
پدر مرا کشتند تمام هستی و زندگانی و دارائی ما را ضبط
کردند و مرا در یک حویلی محبوس ساختند و به دهن در حویلی

پاسبان مقرر کردند که هیچ کس به حویلی داخل نشود و من هم اجازه برآمدن نداشته باشم من و دو برادر کوچکم و خواهرم در آن حویلی دو سال به تنهایی، بیچارگی، گرسنگی در کمال فقر و ذلت بسر بردیم هیچ نفهمیدم که من در عمر یازده سالگی چه گناه کرده بودم که در زندان باشم.

در یازده سالگی به شفاعت مردم مرا از کابل تبعید کردند. در یکی از روستاهائی ۵۰ کیلومتری شمال کابل در قلعه مادری من بنام صدق آباد که به روی یک پشته بود در آنجا هم امر حکومت بود که هیچ کس با زهم با ما رفت آمد نکند و همه عشیره که از مادرم و پدرم بودند از ترس حکومت با ما هیچ کمک کرده نمی توانستند حتی من خود گوسفند میچرانیدم و برای زمستان خا می بریدم و در کمال ذلت و پریشانی زندگی میکردم، از مدرسه و کتاب و از همه چیز محروم بودم و من در وس ابتدائی خود را در وقت حیات پدر خود در منزل خود ما خوانده بودم آن وقت مکتبی بنام مکتب حبیبیه در کابل تاسیس شده بود و یک فرع مکتب حبیبیه را پدر من در خانه خود آورده بود من در آنجا دو سه سال درس خواندم و کتب ضروری را تمام کرده بودم و کتب غرور تا شمه و حساب را هم قسمی خوانده بودم یعنی جوانک با سواد شده بودم بعد از آن امان الله خان امر داد و ما را به مکتب بردند و سه سال هم در مکتب بسر بردم و وظیفه که به من داده شد معلمی بود من معلم

بودم ، در یک مکتب و ماه سی (۳۰) روپیه کابلی به من
 معاش داده میشد شاید ۳۰ روپیه معادل یک ثلث دالر هم
 نمی شود و با این ۳۰ روپیه من زندگانی خود و فامیل خود را
 تامین میکردم و بعد از آن در کوه دامن یک مقدار از زمین و ملک
 پدری ما را به ما پس دادند که آن هم نهایت کم بود باز در مورد
 من به حکومت راپور دادند که این آدم میخواهد ذهن بچه ها و
 شاگرد ها را مسموم بسازد و این دشمن حکومت است این
 معلمی میکند و در عین تعلیم میخواهد که مردم را برخلاف حکومت
 تحریک کند مرا به کابل بردند و در وزارت مالیه به حیث کاتب
 یعنی کارمند وزارت مالیه مقرر کردند و در حقیقت من زیر
 مراقبت بودم و در ده سال حکومت اعلیحضرت امان الله خان
 به کمال پریشانی و به کمال محرومیت از تمام حقوق انسانی در
 کابل بسر بردم تا اینکه انقلابی در افغانستان شد و ملت افغانستان^ث
 به خلاف امان الله خان شدند و علت بزرگ برخلافی ملت افغانستان^ث
 این بود امان الله خان که استقلال بخش افغانستان است چرا
 حالت ملت بخارا را درین مصیبت نمی بیند و بجای اینکه با حکومت
 روسیه جنگ کند با حکومت روسیه دست دوستی داده و
 این دادن دست دوستی امان الله با روسیه سبب شد است
 که دیگر قسمت های ترکمنستان و تاجیکستان (۱) و دولت شوروی
 تصرف کند . البته ذهن ساده مردم درست به مشکلات حکومت^ث
 نمی فهمید . این خشم ملت افغانستان سبب شد که یک جوان

از کوه دامن یعنی از شمال کابل بنام « حبیب الله » مشهور
 « بچه سقا » آمد و تخت و تاج را از امان الله خان گرفت و
 امان الله خان را سرنگون کرد. من به او « حبیب الله » دو
 علاقه داشتم، علاقه اول این بود که در باغ پدر من در-
 حسین کوت باغبان بود و علاقه دوم این بود که امان الله خان
 را از تخت و تاج انداخته بود و به مجردی که آمد به کابل به
 سر تخت نشست، او آدم بی سواد اما با وفا، او آدم بی-
 سواد اما با ایمان، او آدم بی سواد اما شجاع و مرابه دربار
 خود احضار کرد و مرابه حیث سرمنشی خود مقرر کرد، من چند
 وقتی با حبیب الله بودم در کابل و بعداً رفتم به مزار شریف
 و تا آخر در مزار شریف بودم. آنجا روسها یک حرکتی کردند
 آمدند تا مزار شریف را بگیرند بنام طرفداری امان الله خان،
 اما امان الله خان یک جوانمردی بخریج داد و گفت من نمی
 خواهم تخت و تاج خود را بذریعه روسها بگیرم و روسها
 از افغانستان واپس رفتند. بعد از آن وقتی که حکومت -
 حبیب الله سقوط کرد رفتم به هرات. هرات شهر علم بود
 شهر فضیلت بود، شهر دانش بود و واقعاً هنوز چراغ جایی
 در هرات روشن بود و مردم شعر دان و شعر فهم و عالم و
 دانشمند و ذکی در هرات موجود بودند.

من در آنجا دوستانی پیدا کردم، اندک اندک شروع کردم
 در هرات به شعر گفتن و طبع شعر من در هرات آغاز شد، اگر

چه من شعر را بعد از آنکه پدر مرا کشته بودند ناله های که میخواستم بکنم آن ناله ها را موزون میکردم و شعری شد ولی هنوز شعرهای قابل ذکر و قابل ضبط نبود.

در هرات همان استعداد زنده شد به توجه مردم هرات و بعد از آن آمدیم و نادر شاه پادشاه افغانستان مرا عفو کرد و آمدیم به کابل و در صدارت افغانستان به حیث مدیر یعنی منشی در صدارت کار میکردم سیزده ساله بودم و بعد از آن مردم کنز که یک قبیله افغانستان است در مقابل حکومت شورش کردند و من و او (جنرال عبدالرحیم خان) و تمام خانواده ما را خیال کردند که ما درین تحریک شامل هستیم لهذا ما را به زندان بردند و من یک یکنیم سال در زندان بودم و باز مرا تبعید کردند به قندهار. و باز سردار شاه محمود خان مرا عفو کرد و پس آمدیم به کابل و منشی کابینه شدم و وزیر مطبوعات شدم و وزیر مشاور دربار پادشاه افغانستان شدم و بعد از آن من سفیر شدم به جده و بعد از آن سفیر شدم به بغداد. علت رفتن من به جده این بود که وقتی کمونستها در کابل حرکت شروع کردند و مظاهرات خیابانی در کابل شروع شد من به این فکر آمدم که ماهم باید مردم را به دور خود جمع بکنیم یک جمعیتی ماهم داشته باشیم که هر وقت کمونستها ادعائی بکنند در باب افغانستان ما حاضر باشیم، اکثراً منورین افغانستان با ما متفق شدند و ما یک حزب ساختیم بنام جبهه ملی و بعضی

علمای دینی افغانستان و داکترها و پروفیسرها با مامتفق شدند و یک روز نامه هم کشیدیم بنام «وحدت» اماروسها فشار آوردند به حکومت افغانستان و گفتند بودن این آدم به کابل لازم نیست از این جهت مرا تبدیل کردند به جده که من رفتم به جده سفیر شدم و باز در بغداد سفیر بودم علاوه از بغداد سفارت دمشق و سفارت اردن و سفارت شیخ نشین های خلیج هم به عهده من بود تا اینکه حکومت نور محمد تره کی آمد به کابل و همان روز که رادیوها این خبر را گفتند من از وظیفه استعفا دادم و تلگراف کردم به کابل که دیگر وظیفه سفارت شما را انجام نمیدهم شرم داشتم که من نمایندگی از حکومتی بکنم که دست نشاندگی روس است، نمایندگی از حکومتی بکنم که استقلال افغانستان را فروخته، نمایندگی از حکومتی بکنم که گیسوان مادر وطن را به دست دشمن داده است. درین وقت بایک بیماری شدید معده گرفتار بودم رفتم به آلمان غرب و هیچ پولی در اختیار هم نداشتم به من علمای بغداد کمک کردند البته حلقات علمی بغداد، رفتم به آلمان از آلمان رفتم امریکا خود را معالجه کردم در آنجا شروع کردم به فعالیت ها در مقابل ملل متحد و در مقابل سفارت روس و کارهای انجام دادیم و بعد از آن با توجه جناب مجاهد بزرگوار استاد ربانی که از دوستان دیرین من بود به من ویزه پاکستان میسر شد و ما آمدیم به پاکستان و این هفت هشت سال است که در پاکستان هستم

و افتخار میکنم که در جمله مهاجرین افغانستان هستم، چون
 با ادبیات آشنا بودم و کتب خوانده بودم و مخصوصاً مثنوی
 را پدر من دوست داشت و به من هم توصیه کرده بود که
 مثنوی جلال الدین رومی را بخوانم اندک اندک با آهنگ و -
 وزن ها آشنا شدم و بعد از این تحقیق کردم شعر را، پیش
 کسی زانو نگذاشتم و تلمذ نکردم خوب خود الهامی که از قلب من
 آمده یا واقعی که در افغانستان موجود شده گاهی همان
 انفعالات انسانی خودش در وصف مناظر طبیعت، در وصف
 جمال انسان، در رسیدن به حقیقت دریافتن راهی برای نجات
 انسان، در باب صلح، در باب امن، در باب رسیدن به خدا
 بعضی اشعاری گفته ام و تاسف میکنم که من جوان نیستم دست
 من به عنان و پای من به رکاب اسپ نمیرسد و الا من باید در
 افغانستان می بودم و در سنگرهای مجاهدین می بودم.

نه به سنگش آزمودم نه به خاک در بسودم
 نه بجا برم سری را که نکرده ام فدایش

گزارشی از مراسم تشییع جنازه و یاد بود مرحوم استاد خلیلی

آخرین قافله سالار کاروان شعرو ادب رحلت کرد

امیر سخنوران استاد خلیل الله «خلیلی» ادیب توانا و شاعر بلند پایه کشور ساعت ۲ شب دوشنبه چهاردهم ثور (۷ رمضان المبارک) پس از یک مریضی مختصری که عاید حالشان بود، در شفاخانه «علی میه یکل سنتر» اسلام آباد چشم از جهان فرو بست و بجوار رحمت الهی پیوست.

انا لله و انا الیه راجعون

نماز جنازه مرحوم استاد خلیل الله «خلیلی» بعد از اینکه از اسلام آباد به پشاور آورده شد، در حوالی ساعت چهار عصر به امامت صبغت الله مجددی و اشتراک جم غفیری از مهاجرین، مجاهدین و انصار اداء شد بعد از اداي نماز تائب استاد مرحوم به قبرستان «عبدالرحمن بابا» که در چند

کیلومتری پشاور واقع است ، در حالیکه از طرف عده کثیری از ارادتمندان مهاجر و مجاهدش تشییع می گردید انتقال یافت . پس از انتقال جنازه به آخرین آرامگاه استاد ، دوستداران و ارادتمندان اش نیز برای آخرین بار او را دیدار کردند و سپس با اشتراک انبوهی از مهاجرین و مجاهدین که برخی - رهبران تنظیم های جهادی هم شامل بودند پیکر مطهرش را در حالیکه همه « بسم الله وضعناک علی ملة رسول الله » می گفتند در قبر گذاشتند .

بعد از مراسم تدفین تشییع کنندگان جنازه بشاد روان استاد خلیل الله « خلیلی » بر سر آرامگاهش صف بستند و به سخنرانی استاد برهان الدین ربانی « رهبر جمعیت اسلامی افغانستان پیرامون زندگی و کارنامه های شاعر کم نظیر استاد « خلیلی » گوش فرا دادند .

استاد ربانی ، وفات استاد مرحوم را ضایعه جبران ناپذیر درسنگر ادبیات علم و سیاست خوانده و نقش سازنده او را در تاریخ جهاد کشور ستودند .

پس از پایان سخنرانی رهبر جمعیت اسلامی افغانستان ، جناب صیفت الله مجددی رئیس جبهه نجات ملی هم بیانیه مختصری ایراد کردند و در پایان مسعود خلیلی فرزند شاعر شهیر و صایای استاد مرحوم و سخنور بزرگ را که همه بین وطن دوستی و علاقه درنگ ناپذیر او به تداوم جهاد و مبارزه

وادامه نبرد با استعمارگران بود، به سمع حاضرین رساند
و این مراسم با قرائت چند نمونه از اشعار استاد مرحوم
و اتحاف دعا بروح مبارک او پایان پذیرفت.

پس روز سه شنبه پانزدهم ثور به اساس اعلانی که
روز ۱۴ ثور از کمیته فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان
و شب پانزده ثور از طرف، رادیو پاکستان صورت گرفته بود،
مجلس فاتحه خوانی استاد مرحوم در مسجد سنهری صدر
«پشاور» از ساعت هشت صبح الی یک بعد از ظهر انعقاد یافت
که در آن فوج فوج از مهاجرین، مجاهدین و انصار که تعدادشان
به ده ها هزار تن می رسید در مسجد حضور یافته و بعد از
سمع آیات قرآنی به روح استاد مرحوم اتحاف دعای نمودند
و برایش آمرزش می خواستند.

هم چنان ساعت ۴ عصر روز شنبه ۲۶ ثور برابر با هژدهم
رمضان المبارک محفل بمناسبت بزرگداشت استاد سخن
شاد روان خلیل الله خلیلی از طرف رایزنی فرهنگی سفارت
جمهوری اسلامی ایران مقیم اسلام آباد در تالار هتل
«اسلام آباد» برگزار شده بود، که در آن شعراء، نویسندگان
و ادب دوستان افغانستان، ایران و پاکستان اشتراک ورزیده
بودند، محفل با فلم کوتاهی از زندگی استاد به نربان خودش
آغاز یافت.

درین محفل معاون وزارت ارشاد اسلامی و استاد مهرزاد

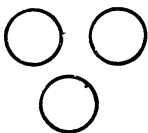
«اوستا» از جمهوری اسلامی ایران وعده ای از پروفیسوران و دکتوران در ادبیات فارسی از دانشگاه لاهور نیز اشتراک ورزیده بودند.

درین گردهم آئی معاون وزارت ارشاد اسلامی بیانیہ مختصری ایراد کرد، هم چنان آقای دکتر حسینی راینز فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران، شخصیت عالی استاد را ستوده و وفات شانرا ضایعہ بزرگی بہ ادبیات فارسی خواندہ و قطعہ شعر بہاریہ استاد مرحوم را کہ قبلاً استاد خواستہ بود آنرا از زبان او کہ یک شیرازی است بشنود، قرائت کرد.

در این گردهم آئی برادر عبد الاحد تارشی معاون کمیٹہ فرهنگی جمعیت اسلامی افغانستان نیز درسوگ شہسوار سخن — مرثیہ ای داشتند کہ قرائت کردند، هم چنان استاد غوریانی، برادر تقوی، خواہر لیلی ملک تیموری از ارادتمندان مہاجر شاعر فقید، سرودہ های شان را درسوگ استاد قرائت کردند، استاد مہرزاد «اوستا» از دوستان شادروان استاد خلیلی کہ از تہران تشریف آورده بود، قصیدہ غریش را بہ سمع حضار رساند، درین مجلس پروفیسوران و دکتوران پاکستانی ہم کہ اشعاری را در رثای استاد عالی مقام و سترگ سرودہ بودند قرائت کردند، مجلس با اظہار امتنان مسعود خلیلی از شعراء و حضار مجلس و خواندن دوریاعی استاد مرحوم پایان پذیرفت، درین محفل اشتراک کنندگان از آثار

استاد خلیلی که شامل دو اوین اشعار تالیفات و تحقیقات
ایشان بود و در دروازه ورودی تالار هوتل اسلام آباد
بالای دومیزچیده شده بود دیدن نمودند .

همچنان بتاريخ ۱۶ رمضان المبارک جنرال محمد ضیاء الحق
رئیس جمهور پاکستان بعد از ظهر آنروز در حالیکه استاد
برهان الدین ربانی رهبر جمعیت اسلامی نیز حضور
داشتند به منزل مرحوم استاد خلیلی رفته با اظهار تأثر
بی پایان نسبت وفات استاد خلیلی به عنوان چهره ممتاز
ادبی و علمی به باز ماندگان شان عرض تسلیت نمودند .



استاد خلیلی از شخصیت‌های انگشت شمار افغانستان است که آثار فکر و قلمش نه تنها مایه افتخار کشور اوست بلکه در تاریخ ادبیات فارسی دری، پیوسته درخشان و جاودان خواهد ماند.

در حقیقت سوز و استواری کلام خلیلی بعد از پیوستن او به مجاهدین تجلی کرد و اشعار او از آن پس به لونی دیگر درآمد

شعر خلیلی در استحکام و قوت ترکیب و انسجام معانی یادآور کلام شعرای قدیم چون ادیب صابر و عمیق بخاری و سید حسن غزنوی و خاقانی و همسنگ اشعار بدیع الزمان فروزانفر و بهار و فرخ از معاصرین است. سبک خراسانی را تتبع کرده و جلوه‌هایی از نوآوری در لفظ و معنی بر آن مزید کرده است. در مضامین گوناگون بزمی و رزمی مانند مدح و رثا و حماسه و عرفان و نصیحت و اخلاق و وصف و بئس شکوی و طنز و انتقاد وصف حال، در اصناف شعر از قصیده و غزل و قطعه و مثنوی و رباعی و دوبیتی و سرود و تصنیف استادی خود را نشان داده است. بسیار شعر می‌گفت ولی سخنش محکم و پرمغز بود و به عکس پارسی‌گویان افغانی و پاکستانی و هندی... و سایر شعرای آسیای میانه زبانش از تأثیر لهجه‌های محلی مصون و به سلامت بود.

کیهان فرهنگی ۳۴

دکتر محمد حسین مشایخ فریدنی

ناشر : فرهنگ جهاد